

LITERARY WORK OF L.M. MOSENDZ

by Walter Shelest

Thesis presented to the Faculty of Arts
of the University of Ottawa through the
Ukrainian Section of the Department of
Slavic Studies as partial fulfilment of
the requirements for the degree of
Master of Arts.

*Degree granted
May 20, 1963
E. H. [unclear]
Secret. Grad. Division
Ottawa, Canada, 1963*

UMI Number: EC56117

INFORMATION TO USERS

The quality of this reproduction is dependent upon the quality of the copy submitted. Broken or indistinct print, colored or poor quality illustrations and photographs, print bleed-through, substandard margins, and improper alignment can adversely affect reproduction.

In the unlikely event that the author did not send a complete manuscript and there are missing pages, these will be noted. Also, if unauthorized copyright material had to be removed, a note will indicate the deletion.

UMI Microform EC56117
Copyright 2011 by ProQuest LLC
All rights reserved. This microform edition is protected against
unauthorized copying under Title 17, United States Code.

ProQuest LLC
789 East Eisenhower Parkway
P.O. Box 1346
Ann Arbor, MI 48106-1346

CURRICULUM STUDIORUM

Walter Shelest born in Ukraine 25 April 1921. Completed studies at Academy of Theology and Pedagogy in Munich 1948, obtained educational level equivalent to B.A.

ЦЯ ПРАЦЯ ПРИГОТОВЛЕНА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ
ПРОФЕСОРА Д-РА К. БІДИ.
ЗА КЕРІВНИЦТВО ТА ВКАЗІВКИ Й ПОРАДИ
ВИСЛОВЛЮЮ ПРОФЕСОРОВІ Д-РУ К. БІДІ
ЩИРУ ПОДЯКУ.

ЗМІСТ

Вступ	I
Р о з д і л I	
Родовід та біографія Л. Мосендза	I
Р о з д і л II	
Літературна творчість Л. Мосендза	
Поезія	18
Р о з д і л III	
Літературна творчість Л. Мосендза	
Проза	49
Р о з д і л IV	
Формально-естетичні особливості творчості	
Мосендза	79
Заключення	88
Бібліографія	91
Резюме	96

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ Л. МОСЕНДЗА

ВСТУП

У жовтні 1948 р. помер у Швейцарії Леонід Мосендз, відомий український письменник, який залишив нам свою літературну спадщину, що над нею трудився майже чверть століття в трудних умовах еміграційного життя.

Період, в якому Леонід Мосендз формувався як поет і прозаїк, був складний та проблематичний через цілий ряд подій політичного, соціального та культурного значення. Події ті застали Мосендза і його сучасників несподівано. Як пише Євген Маланюк - застали, як представників "спізненого покоління".

Події застали бо нас в тім критичнім віці, коли відбувається "мутація" з молодика на мужа. Всі ми /отже в літературі - Ю. Дароган, Ю. Липа, О. Стефанович, Л. Мосендз, М. Грива і інші/ мали тоді приблизно коло 20 літ... Прихід політичної нашої дозрілості в розпачливо-таборових умовах обеззброєного війська і спричинив своєрідну "психічну травму", яка повела наше покоління в науку /Подєбради/, в мистецтво, а нашу групу завела в літературу /переважно поезію/... брами полоненої Батьківщини були замкнені. Поля для життєвої діяльності бракувало. А надмір енергії владно кликав якстій до н а ц і о н а л ь н о ї творчості в сфері хоч би лише духової, нематеріальної чи майбутньої, України.†.

Мосендз був винятково обдарованою людиною і навіть за "брамою" своєї батьківщини зумів знайти шлях до науки, до літературного самоудосконалення. Завдяки своїй працьовитості і наполегливості він здобув учений ступінь доктора техніч-

† Є. Маланюк, "Спізнене покоління", Книга спостережень, Торонто, 1962, ст. 173-176.

ВСТУП

них наук, як також піднявся до рівня видатного письменника. Він гідно перейшов сувору школу життя і був прикладом для других.

Мосендз був видною постаттю в українському письменстві на еміграції. Як письменник, він відображував у своїх творах важливі питання свого неспокійного часу. Був носієм високих ідей волі й духового відродження; був шукачем шляхів до джерел справедливості і краси, щоб оздоровити і ушляхетнити суспільство та вивести його з поразок і кризи до оновлення.

Мосендз був втілений в свій час. Був спостережливим свідком тих тривожних перемін, які відбувалися між двома війнами і, як письменник, спрямовував свої спостереження на ті явища, які хвилювали думки кращих письменників світової літератури. Своєю тематикою він далеко переходив межі своєї батьківщини, але це не перешкоджало йому втримувати постійний духовий зв'язок з своїм народом, покривдженим, поневоленим чужою політикою. Власне в такій синтезі думок і почувань виявляється його індивідуальність письменника і людини. "Був бо він більший за свої, хоч як вартісні й історично-важливі, книги. Був більший за своє письменництво...". Такими словами оцінює Леоніда Мосендза, духово споріднений з ним Євген Маланюк, що знав його особисто.

Розглядаючи збірний комплекс проблематики українського літературного розвитку в першій половині 20-го століття,

ВСТУП

можна уявити загальне тло і на тому тлі й постать Леоніда Мосендза, як співтворця того літературного розвитку.

Літературний процес на Україні між двома революціями /1905-1917 рр./ був переважно процесом літературного народництва, який тримався в колі побутових традицій національної культури: образи селянської неволі, сум за втраченими вольностями й сумирна лірика опису природи. Такою, в основному, була тематика української літератури передреволюційного періоду, що її застала революція 1917 р., що започаткувала нову, затяжну фазу визвольного напруження українського народу.

Збройна боротьба України проти Росії не увінчалася успіхами, але спричинила значні сколихи в психології українців. Ті сколихи відбилися також і в літературі, додаючи їй нових стимулювань, які зумовлювалися вимогами часу.

Побутова-народницька тематика замінюється іншою, більш імпульсивною тематикою. Тематикою героїки і динамізму, національного напруження і боротьби.

Ця нова тематика заставляла українських письменників і поетів шукати свіжих образів, нових типів героїв, інших композиційних ситуацій, які б своєю провідною суттю наближалися ближче до життєвих вимог .

Після революції 1917-20 рр. українська література мала сильний ідейний струмінь на еміграції, як також набрала свіжих сил у Галичині та інших українських землях, котрі не були окуповані Росією. Співтворцем тієї еміграційної літера-

ВСТУП

тури був і Леонід Мосендз, який разом з іншими молодими літераторами шукав за межами своєї батьківщини змісту життя та власного самовияву в тому змісті.

Літературна творчість Леоніда Мосендза вилонювалася під невблаганними ударами долі: Життя в чужих країнах, хвороба легенів /сухоти/ не сприяли творчій праці, але все таки він спромігся за той час написати декілька творів, які були прихильно прийняті читачами.

Мосендз не тільки покладався на свій власний хист творчої самобутності. Він ще уважно шукав підтвердження для своїх думок у творах відомих поетів і письменників. У цьому йому помагала працьовитість і здібність до вивчання мов, завдяки чому він міг заглиблюватися в кращі твори авторів світової літератури і навіть пробував сил, як перекладач поезій. Писав Мосендз і статті та літературно-критичні нариси, в яких висловлював свій погляд у питаннях літератури, як також знайомив українського читача з важливішими новинами світової літератури, чи з творчістю якогось окремого автора, як, наприклад, Алоїса Їрасека, Дж. Гелсворті, А. Чехова та інших.

Українська літературна критика не оцінила ще належно письменницьку працю Леоніда Мосендза. Мало написано про нього. Це можна пояснювати двома причинами: Однією з тих причин були ненормальні умови таборового життя на еміґрації, а другою - суб'єктивність критиків, які в своїх оцінках часто базували заключення не так на літературній творчості, як

ВСТУП

скорше на приналежності поета чи письменника до того чи іншого середовища.

Недостача критичного матеріалу про творчість Мосендза, як також брак деяких його творів, - значно утруднюють працю в дослідях його життя і літературної діяльності. Це ж саме ускладнює систему дослідної праці. Зокрема це стосується хронологічного порядку в розгляді поезій його раннього періоду, які наводитимуться за посередніми джерелами.

На основі зібраного матеріалу, призначеного для цієї монографічної праці, вже можна бачити життєвий і творчий шлях Леоніда Мосендза, як людини високих принципів, і як письменника широких творчих можливостей.

Р О З Д І Л І

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

Хоч ім'я Леоніда Мосендза досить відоме серед української еміграції, бо він був письменником більшого літературного виміру та жив і творив у наш час, але, на жаль, біографія його ще не написана, бо немає всіх біографічних даних про його життєвий шлях. Сам Л. Мосендз не подбав про написання своєї біографії, а тільки написав короткий родовід у формі листа до своєї двокридної сестри Варвари Білинської-Чупрун та висловив короткі згадки про своє життя і також у приватному листуванні. Оце і все, що ми маємо з матеріалів, які стосуються його родоводу і життя до 1922 року.

Після смерті Л. Мосендза почали публікуватися споми-ни про його життя та діяльність, але зміст і факти тих матеріалів - як пише Б. Кравців у своїй праці "Леонід Мосендз і його "Останній пророк" - "...такі часом суперечливі..., що їх приймати треба з великою дозою обережності".

Щоб об'єктивно розв'язати питання родоводу та біографії Л. Мосендза, нам доведеться користуватися тим, що він сам написав, свідченнями тих осіб, які його особисто знали, та біографічними мотивами з його творів: повісті "Засів" та поеми "Волинський рік".

Згідно із згаданим уже родоводом-листом, Леонід Мосендз походив з старого шляхетського роду, в якому з давніх-давен перепліталися родові лінії литовських, українських

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

і польських кровних споріднень: Мосендзів, Корзонів, Лясковців, Селюжицьких.

Мосендзів рід датується в родинній хронології ще часами Грюнвальдської битви 1410 року, коли один литвин з прізвиськом Мосендз брав участь у тій битві по стороні литовського князя Витовта і його союзників - українців та поляків, що спільно виступали проти лицарів тевтонського ордену.

Леонід Мосендз пише про це в своєму листі-родоводі. Згадує також, що його батько мав "гарно опрацьований" родовід, який висів на стіні в його домі в Могилеві Подільському, але він не пам'ятає, що писалося у тому родоводі, бо після смерті батька, той родовід знято із стіни і йому не надавали більше ніякого значення. Лише від матері він довідався про зміст того родоводу і те, що зберіг у своїй пам'яті, написав своїй двоюрідній сестрі:

Отож про рід Мосендзів маю відомості лише ті, про які мені оповідала мама. Нібито наше прізвисько й шляхетство дісталось нам в 1410 р. за участь якогось Мосендза-литвина в бою під Грюнвальдом... Потім нібито Мосендзи були спольонізувалися, а особливо після польсько-литовської унії. Аж нарешті були вже польськими патріотами й один із них ніби при кінці ХVIII віку, будучи хорунжим воєводства Пинського, брав гарячу участь у боротьбі з Росією в військах Костюшки. За це від нього відібрали все, що можна було, крім життя, і вислали на Сибір. А вже аж за Олександра І-го дозволили вернутися лише на Україну, де поселили на Київщині т.зв. "государственным крестьянином".

Моя мама, як, може пам'ятаєш, Лясковець, а наша бабуня - уроджена Селюжицька. Її мати - наша прабабуня була з роду Корзонів. Це старий польський рід, з якого є багато відомих осіб. Про одного з них - професора Керзона - знайдеш в енциклопедії, за участь у повстанні

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

1831 р. він був засланий до Казані. Отже одна з тих Корзонів і була наша прабабуня, що вийшла заміж за малого шляхтича Селюжицького.¹

Мосендз пише, що шляхтич Селюжицький походив з відомої родини, котра вславилася війнами з Росією. Прапрадід Мосендза по материній лінії загинув під Ляйпцігом 1813 р., як вояк польського легіону, що бився з Росією по стороні Наполеона. Той прапрадід перебував перед тим в Італії в складі корпусу Домбровського і одружився там з італійкою. Про це Мосендз писав своїй двоюрідній сестрі Варварі Білинській-Чупрун:

З цього, здається, залишилось щось і в бабуні: була смаглява, мала зрослі брови, як і ти, бо й у тебе є багато південного типу.²

У поемі "Волинський рік" Мосендз згадує вояків з роду Селюжицьких разом з іншими своїми предками, "що спочили на чужині":

132.

Один із них пройшов чималий шлях
під бунчуками гетьмана-вигнанця,
спочивши десь в Молдавщини степах.
Склав голову один на празьких шанцях,
коли батуринський кривавий жах
Суворов повторив. За Корсиканця
геройської шляхетної доби
Європу всю один пройшов, щоби

¹ Василь Іванис, Родовід Л.М. Мосендза і його останні листи, Новий Ульм, 1960, В-во "Українські Вісті", ст. 5-6.

² Там же, ст.7.

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

ІЗЗ.

лишитися на Бородинським полі,
а брат його недовго пережив,
під Ляйпцігом дійшов такої ж долі...І.

Коли Мосендзовій бабуні було вісім років, у її родині сталося велике горе. Це було в 1861 році, коли після нещасливого випадку помер її батько. Дітей розібрали родичі. Бабуня Л. Мосендза жила разом з своєю матір'ю до чотирнадцяти років свого життя, а тоді перейшла до багатой шляхетської родини за "компаньонку" для дочки тієї родини.

Нові обов'язки "компаньонки" не були важкі і вони розширювали обрії для мосендзової бабуні в тому розумінні, що вона мала можливість ближче приглянутися до життя шляхетської верстви тогочасного суспільства, підвищити рівень своєї освіти, засвоїти відповідні норми поведінки та побувати в культурних осередках більших міст Польщі і України.

Будучи й сама приналежна до шляхетського роду й маючи добрі знайомства, вона могла одружитися з людиною, котра б відповідала їй як освітою, так і суспільним станом, однак, сталося так, що вона, під час свого перебування на Волині, закохалася у вдовця та ще й "схизматика", Хведора Лясковця і одружилася з ним проти волі своєї рідні. Рідня була проти такого одруження.

І Леонід Мосендз, Волинський рік, Мюнхен, 1948,
В-во "Українська трибуна", ст.54.

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

Причину того шлюбу з удівцем, який вже двічі був одружений, Л. Мосендз пояснює такими словами:

Коли я якось питався бабуню, чому вона вийшла за вдівця, за старшу людину від неї - вона нахмурилася й нічого не відповіла. А потім, задивившись у далечінь, відповіла несподівано, немов, не бачучи мене: "Гарний був..."¹

Це признание своєї бабуні Мосендз використав, як мотив до поезії, мотив кохання, одруження, переходу до іншого народу:

159.

Не встигла й ти замкнись, бабусю, дверця
свого чуття в ті давні, юні дні,
й не мож було захоронити серця,
що спалахнуло вперше восні.
Покинула Мазурські ти озерця
у батьківській далекій стороні,
новій вітчизні віддалась у прийми,
де звало серце, надили обійми...²

Лясковець помер, не залишивши своїй родині достатнього матеріального забезпечення. Його дружина залишилася молодою вдовою з двома доньками. Як пише Л. Мосендз у своєму листі-родоводі, адресованому до Варвари Білинської-Чупрун, - "було їй 34 роки, твоїй мамі - 7, а моїй 15 років".

Працьовита й енергійна, вона виховала своїх дочок та спромоглася дати їм відповідну освіту. Старша дочка Марія

¹ Василь Іванис, Родовід Л.М. Мосендза і його останні листи, ст.7.

² Леонід Мосендз, Волинський рік, ст.63.

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

одружилася з Марком Мосендзом - батьком Леоніда, а молодша, Анатолія, з Пафнутієм Чупруном.

Л. Мосендз писав про сестру своєї матері у повісті "Засів", вивівши її там під ім'ям Марисі, яка вчила його грамоти і панських манер та намагалася замінити ними "мужичу" мову й звички, що він їх засвоював на вулиці серед хлоп'ят, з якими проводив свої безтурботні дитячі дні.

Про батькову родову лінію Мосендз подав мало відомостей. На це звертає увагу також Василь Іванис у своїй праці: "Родовід Л.М. Мосендза і його останні листи". Таку однобічність родоводу Л. Мосендза, який стосується в основному родової лінії матері, можна пояснити тим, що родовід писаний для Варвари Білинської-Чупрун, - яку передусім, цікавила лінія роду її матері, що була тіткою Леоніда Мосендза.

Можна також припускати, що Л. Мосендз не знав докладно родоводу свого батька, бо, як сам пише, що після батькової смерті, бабуня закинула родовід батькової лінії, "мовляв, родовід - це дурниця, бо кожен мусить бути "сам собі предок", як казав Наполеон..." І.

Не зрозуміло, з яких причин бабуня закинула той родовід і то саме в ті часи, коли психологічно зв'язувала свої роздумування з минулим, з тим "барвистим рядом" споми-

І Василь Іванис, Родовід Л.М. Мосендза і його останні листи, ст.5.

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

нів "з забутої вітчизни". А крім того, як згадує й сам Мосендз, рід його батька своїми зв'язками з Польщею не міг викликати до себе відрази з сторони бабуні, яка походила з польського роду.

Л. Мосендз згадує, що його прапрадід, - той, що за участь у повстанні Костюшки був засланий до Сибіру - після амнесії / коли Олександр І-й став царем Росії/, повернувся із заслання та осів у селі Краснопільці Уманського повіту й започаткував там українську лінію Мосендзів, з якої і походив батько Леоніда, Марко Мосендз.

Порівнюючи писаний Л. Мосендзом лист-родовід з іншими даними, виявляється неточність щодо імені діда Ляковця. Наприклад, у листі-родоводі написано - Хведір Ляковець, а в листі до Ганни і Арсена Шумовських, писаного 10 липня 1948 р. Мосендз називає свого діда - Осип Ляковець. "Мій псевдонім - це прізвище мого діда - лісничого в Костополі - Осип Ляковець". Також у поемі "Волинський рік є згадка про діда Осипа: "Ах, Осипе! До ночі би не слід..." На основі цього можна з більшою певністю вважати, що ім'я діда по матері було Осип, а не Хведір.

Підсумовуючи родовідні дані Мосендзового походження, можемо навести один характеристичний вислів самого Леоніда Мосендза, який своїм змістом творить стислу основу його родоводу і має такі слова:

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

Я не поляк, хоч походжу з українсько-польсько-литовського роду, без краплі московської крові. Хтось від когось мусить походити, й я не соромлюся, що мої предки билися проти тевтонського ордену, проти москалів і багато їх упало в часному бою, а не захищаючи Москву, як унтерофіцери, чи підбиваючи Кавказ або Бухару... Те, що мої предки були литвини й поляки - ще не є ганьбою. Ганьбою би було, якби моя душа кінчалася на -ський, як і нікчемні душі тих ф... , що хоч і є "енками по расі, але мають душу на "оф".¹

Леонід Мосендз народився 20 вересня 1897 р. в родині Марка і Марії Мосендзів у Могилеві Подільському. Батько був родом з села Краснопідки на Київщині, а мати походила з Костополя на Волині, з родини Лясковців.

Маючи шість років, Л. Мосендз залишився без батька, який помер у молодому віці. Від жовтня 1905 року Л. Мосендз жив у Ялтушкові на Поділлі в родині Пафнутія Чупруна. Дружина П. Чупруна, - Анатолія Чупрун-Лясковець була рідною тіткою Леоніда Мосендза /сестрою його матері/. Згодом родина Чупрунів переїхала до Яришева, і Мосендз переїхав туди разом з Чупрунами. Там він перебував до 1911 року.

У Яришеві Мосендз закінчив двокласову школу та поступив до Вінницької учительської семінарії. Закінчивши семінарію в 1915 р., Мосендз був мобілізований до російської армії і перебував у ній до жовтня 1917 року.²

І Богдан Кравців, Леонід Мосендз і його "Останній пророк", Нью Йорк - Торонто, 1960, ст.5.

2 У листі до В.Іваниса /5.4.1961/, Пафнутій Чупрун писав, що Леонід Мосендз був штабс-капітаном російської армії.

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

У жовтні 1917 року Леоніда Мосендза звільнено з російської армії на основі наказу, за яким з армії звільнялися всі учителі - щоб вони навчали дітей у школах та підготовляли населення до виборів в установчі збори. Л. Мосендз переходить на посаду вчителя до містечка Гнівани на Поділлі й перебуває там до квітня 1920 року. У травні того ж року Мосендз вступив до армії Української Народної Республіки, але восени 1920 року його звільнено з армії УНР¹ і покликано до міністерства освіти на особистого секретаря міністра Петра Холодного. Обов'язки особистого секретаря міністра освіти, виконував Л. Мосендз до відходу на еміграцію.

20 листопада 1920 року, відступаючи під тиском більшовицьких армій, - Мосендз, разом з працівниками державних установ Української Народної Республіки та частинами українського війська, залишив українську землю і переїхав до Польщі.

І Богдан Кравців стверджує, що відомості про службу Леоніда Мосендза в російській і українській арміях дуже суперечливі, що їх не можна сприймати без застереження. /Богдан Кравців, Леонід Мосендз і його "Останній пророк", відбитка вступної статті до роману "Останній пророк", ст. 6./

Ген. М. Садовський в листі до автора /В.Ш./ від 18 грудня 1961 р. писав, що в архівах /в наказах війська УНР/ він не знайшов прізвища Леоніда Мосендза.

Особистий приятель і товариш Л. Мосендза по студіях, М. Селешко, пише у листі до автора /25 жовтня 1961 р., що Л. Мосендз був хорунжим армії УНР, але висловлює сумнів про службу Л. Мосендза в російській армії.

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

У Польщі Л. Мосендз перебував у Ченстохові, де заробляв на прожиток працею в українській читальні, що її організував британський допомоговий комітет. Тоді він почав писати поему "Вічний корабель" та привернув на себе увагу, як поет.

Літом 1921 року Мосендз переїжджає на Волинь до м. Луцька і влаштовується там на працю в канцелярії адвоката Черевка. В Луцьку він бере активну участь в розбудові "Просвіти", чим скеровує на себе підозріння польської поліції. Це закінчилося арештом та висилкою Мосендза до табору в Каліш. Незабаром він був звільнений з табору, але на Волинь уже не повернувся, бо мав перед собою іншу мету. У Чехословаччині постала Українська Господарча Академія, яка обіцявала йому більше ніж звичайна праця в адвокатській канцелярії. Не гаючи часу, він перейшов кордон Чехословаччини і дістався до Подєбрад, щоб там поступити до Української Господарчої Академії.

Свідомство із Вінницької учительської семінарії було замало для вступу до Академії і йому довелося записатися ще на матуральний курс, щоб здобути атестат зрілості.

Цей курс Мосендз закінчив протягом одного року і 1923 р. вступив на хемічний відділ інженерного факультету Української Господарчої Академії.

Саме в роки цих студій, які вимагали багато часу й розумових зусиль, Мосендз дуже інтенсивно працював і в лі-

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

тературній галузі, здобуваючи собі репутацію надійного поета і прозаїка. То був час його активної співпраці в "Студентському Віснику" та "Літературно-Науковому Віснику", де він часто містив свої поезії, уривки прозових творів і статті на культурні й літературні теми. Судячи з цього, можна твердити, що Леонід Мосендз був дуже працьовитий. Він сполучив у собі два різні, якщо не протилежні, таланти - хеміка і письменника, і, на диво, як в одному, так і другому, мав добрі успіхи. Більше того, Василь Іванис, що був деканом інженерного факультету Української Господарчої Академії, пише, що Л. Мосендз знаходив час і на те, щоб учити українських дітей українознавства, допомагати товаришам у науці та виконувати інші обов'язки на полі громадської праці. Наприклад, Л. Мосендз сам запропонував українсько-чеському товариству, що напише брошуру чеською мовою про Україну. Свою обіцянку він виконав і протягом одного тижня написав обіцяну брошуру на 80 сторінок машинопису і за той час не пропустив ні одного дня лекцій чи лабораторних занять в Академії, а жив він у м. Німбурк / друга залізнична зупинка від Подєбрад/. I.

В Українській Господарчій Академії Мосендз вчився протягом 1923-1928 рр., виявляючи подивугідні успіхи в навчанні й закінчив її з дипломом інженера-технолога.

I Василь Іванис, Родовід Л.М. Мосендза і його останні листи, ст.10.

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

Здобувши академічний титул і фах, Мосендз далі працював над собою і в 1931 році захистив дисертацію на звання доктора технічних наук та ще глибше поринув у науково-дослідну працю.

Мосендз мріяв про наукову працю, про професорську кар'єру. Бачила це й рада інженерного факультету і йшла назустріч його бажанням. Але трапився випадок, який перекреслив надії Мосендза і пляни ради факультету. Уряд видав розпорядження про звільнення з Академії асистентів та молодших викладачів. Це стосувалося й Мосендза.

По звільненні з Академії Л. Мосендз переїхав до Братіслави на працю в лабораторії винарства. Це пригнітило його, бо як сам пізніше писав до А. Шумовського "Докторат зробив, але Академія луснула".¹

Перебуваючи в Братіславі, Л. Мосендз написав там кілька дослідницьких праць з ділянки хемії. Ті праці писав словацькою мовою, яку знав досконало. Взагалі він мав здібність до вивчання мов. Василь Іванис згадує, що він дав Мосендзові "важко написану" німецькою мовою працю Кіслінґа про технологію нафти, щоб він переклав українською мовою пару абзаців. Мосендз експромтом переклав без помилки.²

¹ Лист Л. Мосендза до А. Шумовського, 17. 6. 1948.

² Василь Іванис, Родовід Л.М. Мосендза і його останні листи, ст. 9.

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

У Братиславі Мосендз написав декілька сонетів, закінчив поему "Вічний корабель", повість "Засів", працював над романом "Останній пророк" та писав статті до "Літературно-Наукового Вістника".

Останні роки перед другою світовою війною Мосендз почав дошкульно відчувати хворобу легенів. Стан здоров'я погіршувався і це примушувало його лікуватися по санаторіях, де він також не гайнував часу, а реалізував свої літературні задуми. У хворому тілі він мав сильний дух, що сприяв виявові й розмахові його творчих сил. Про це писав товариш Л. Мосендза по Академії, Є. Маланюк:

Треба подивляти таку несамовиту істотно творчу енергію в невеликій, сухуватій постаті тієї людини, якої - дивно! - ніколи не пригадую собі ані "стомленою", ані спраглою "відпочинку", ані неакуратною чи навіть неохайно одягненою. Починаючи від його точних, стриманих висловів і кінчаючи його чітким, майже каліграфічним і при тім оригінальним почерком, - він був людиною цілком закінченого стилю. Це був уроджений учений - дослідник /його фахом була нафта та її деривати/, напевно - видатний професор-піонер і, правдоподібно, - талановитий організатор, бо ширину його зацікавлень і невичерпальну енергію його, напевно, не можна було б обмежити лише лабораторією й кабінетом. І.

Є. Маланюк влучно підкреслив непересічні здібності й виняткову творчу енергію Леоніда Мосендза, який дійсно був обдарований гарними прикметами здібностей.

І Є.М. /Євген Маланюк/, "Леонід Мосендз", /В п'яту річницю смерті/, Вістник ООЧСУ, Нью-Йорк, жовтень 1953, ч.6 /60/.

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

У Братиславі Леонід Мосендз одружився з лекторкою Братиславського університету д-ром філософії Магдалиною /-/, яка була йому широю подругою життя. Після одруження Мосендз переїхав на Закарпаття, бо отримав запрошення на викладача в торговельній школі в Сєвлюші. Мосендз там виявив себе добрим викладачем і написав підручник товарознавства для своїх учнів.

Короткий період незалежності Закарпатської України, що розворушив волелюбні стремління закарпатців, окрилив надії Мосендза. Але не довго тривало піднесення, бо ситуація скоро змінилася, і Мосендз знову повернувся до Братислави. У Братиславі його застала друга світова війна.

Вибух німецько-російського воєнного конфлікту й скорий похід німецьких армій на Схід насторожив увагу Мосендза. Він пильно стежив за розвитком подій. Багато його товаришів-українців поїхало на Україну, щоб бодай побачити рідні місця після довгого перебування на еміграції. Вістки з України свідчили про те, що ситуація там не була відрадна, бо німецька політика на Україні розвіяла сподівання українців. Мосендз був також розчарований і сидів далі в Братиславі.

Відступ німців і наближення більшовиків до кордонів Словаччини примусили Мосендза покинути Братиславу. Він з дружиною й дочкою переїхав до Праги. Коли ж незабаром була

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

загрожена й Прага, Мосендз подався далі на Захід, назавжди розлучившись із дружиною Магдою та єдиною донечкою Марійкою.

1945 р. Мосендз прибув до Австрії. Спочатку він перебував у горах коло Інсбруку, а потім в Інсбруці та Зеефельді. Тяжка хвороба /туберкульоза легенів/ і незавидні умови життя - все більше й більше руйнували здоров'я Мосендза. Хвороба й туга за родиною залишають сліди в його психіці. Про це свідчить його листування, яке відзначається особливим різкістю тону та висловів. Коли говорити про листи Леоніда Мосендза як письменника, то мусимо ствердити, що його листування у великій мірі, як тоном та змістом не дорівнює його літературній майстерності. Це правда, що Мосендз був різкий в осудах, як також у своїх осудах він не завжди був послідовний. Через це й частина його листування ще і досі не опублікована.

В Австрії Мосендз зустрічається з поетом Ю.Кленом /Освальдом Бурггардтом/, з яким були в нього дружні, щиро-сердечні відносини. У Зальцбурзі вони разом написали збірку пародій "Дияболічні параболи" та видали її під псевдонімом Порфирій Горотак.

1946 р. в грудні місяці Мосендз переїхав на лікування до Швейцарії /Мотекс і Бльонав/. В санаторії він багато читав, щоб докладніше дослідити історичне підґрунтя, яке в'язалося з темою його роману "Останній пророк", над яким

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

у той час працював дуже наполегливо, щоб видати друком.

До літературної творчості, а зокрема до ролі письменника, Мосендз ставив великі вимоги. Це можна бачити з його листа до Ганни і Арсена Шумовських де він писав:

Письменником бути та ще в наші часи - це щось більше, ніж пером водити по папері. Це покликання Боже. Як колись Джотто перед початком картини молилися й постили - так і тепер дух письменника мусить бути чистий, вартий тих високих слів, що комбінує на папері його вправлена рука.¹

З того самого листа видно, що Мосендз, так як колись Данте, просив Божої сили, щоб продовжити йому життя для закінчення роману "Останній пророк":

Я би дуже хотів уже видати свій роман. Потім би й помер. Йй-Богу молюся часом, щоб Мати Божа випросила мені сили для закінчення цієї праці й друку.²

Дні минали. Мосендз був свідомий того, що на выздоровлення немає надій. З приводу цього він писав 1-го липня 1948 року у листі до А. Шумовського:

9-10 ребер мають мені виїняти, щоб стулити каверну, бо й стрептоміцин не помагає. Ц.т. поміг мені тим, що приправив мене до операції, без нього вона була неможлива. Отож у мене настрої всілякий. Не доби́ли німці й москалі, доріжуть швайцарці, бо при цій операції дуже часто стається, що вона вдається, але пацієнт гегас.³

Ту операцію Леонід Мосендз витримав. Про наслідки її

¹ /3 листів Л. Мосендза до родини А. Шумовського/, "Мосендз в листах особисте", Літературно-Науковий Вісник, Мюнхен, 1949, кн. 2, ст. 198.-

² Там же, ст. 199.

³ Там же, ст. 203.

РОДОВІД ТА БІОГРАФІЯ Л. МОСЕНДЗА

він, з властивим йому гумором, писав до Шумовських у листі 21 вересня 1948 р.:

...мені в міжчасі зробили одну операцію. Вирізували ззаду п'ять ребер на довжину 58см. і трохи стиснули каверну. Ще мають вирізати спереду 2-3 ребра. /Вирізані реберця були вжиті на виготовлення бв/.І.

Перебувши першу операцію, Леонід Мосендз збирав сили для другої. Перед другою операцією він написав листівку до Ганни і Арсена Шумовських. Зміст листівки з віршиком російською мовою, як пародією на чергову операцію і свою долю, вказував, що Мосендз передчував свій кінець і психологічно приготував себе до відходу на вічний спочинок. Ні скарг, ні розпачу - навпаки, хотів розважити приятелів і самого себе.

Горят костры горючие,
Кипят котлы кипучие,
Блестят ножи булатные -
Хотят козла зарезати...2.

13 жовтня 1948 р. Леонід Мосендз помер у часі операції. Сталося так, як він передбачав - операція мала вигляди порятунку, але серце не витримало.

Так закінчився життєвий шлях Леоніда Мосендза - людини залізної сили волі й високого лету, видатного письменника - творця точного й прекрасного.

1 Леонід Мосендз, лист до Шумовських, 21.9.1948.

2 -----, остання листівка до Шумовських, 12.10.48.

Р О З Д І Л ІІ

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ Л. МОСЕНДЗА

ПОЕЗІЯ

Леонід Мосендз увійшов в українську літературу в добу її поновного відродження після української національної революції 1917-20 рр. Його особиста палка вдача і нахил до філософічних міркувань, проблематичність ситуації, у вирі якої перебував, і туга за батьківщиною - це ті основні чинники, що розширили межі його світосприймання та вказали напрям до літератури.

Леонід Мосендз уже на початку свого виходу на еміграцію розпочинає пробу своїх творчих сил у поезії. Він почав зреалізовувати свої початкові поетичні задуми на зразках київської школи класичного стилю, що її творила відома група українських неокласиків: М. Зеров, М. Рильський, П. Филипович, М. Драй-Хмара, О. Бурггардт /Юрій Клен/.

Мосендз особливо цікавився творчістю Максима Рильського, який саме тоді вирізнявся особливостями свого поетичного вислову, і Мосендз не випадково звернув на нього свою увагу. Тут же слід вказати, що згадана київська група неокласиків мала у Празі своїх послідовників серед гуртка тамтешніх літераторів і впливала на розвиток української еміграційної поезії, звертаючи її до джерел кращих зразків поетичного змісту і форми. Цього й треба було Мосендзові для пи-

ПОЕЗІЯ

тань і проблем, пов'язаних із тогочасною дійсністю. Питання були складні. Щоб їх належно висловити і не звернути на віршовану публіцистику, яка б могла заглушити привабу поетичного звучання - потрібний був дійсний мистецький хист. Крім того, перед Мосендзом, як поетом, стояла дилема: чи поетичну тематику втримувати у межах українського виміру, чи висувати її поза українські територіальні межі й цим самим наближатися до тем загальнолюдського, світового поетичного мистецтва, вкладаючи до нього й свою культурно-духову частку.

При дослідженні ранньої поетичної творчості Леоніда Мосендза зауважується, що в поезії він намагався відобразити ті мотиви, які були найближчими його почуттям. Це мотиви покидання батьківщини, до яких приступив у час свого перебування в Ченстохові, зараз же по виході на еміграцію.

На інженерних студіях у Подєбрадах, Л. Мосендз не покидає поезії, бо 5 липня 1924 року виступає на літературному вечорі з читанням уривків з своєї поетичної праці "Вічний корабель". Мотив "Вічного корабля" - це старий мотив досить добре відомої легенди про "Літаючого голляндця", яка віддавна привертала до себе увагу багатьох творців мистецтва. Захоплювалися нею поети й прозаїки, а композитор Річард Вагнер, під час своєї подорожі 1839 р. з Пільлау до Лондону через Північне море, поставив собі за мету збагатити її ще й тоннами музики.

ПОЕЗІЯ

Мосендз, як бачимо, взяв тему для свого поетичного твору "Вічний корабель" із чужої, не української легенди, але вклав до змісту ті думки, що над ними часто задумувалися українські емігранти. Отже, Мосендз робив спробу синтези - пов'язання своєї дійсності з чужим історичним мотивом.

Глибокий драматизм події, яка відбулася в кінці 16 сторіччя в місті Брюгге під час еспанського нападу - відповідав поетичним задумам Мосендза у вияві хвилюючого питання - покидання батьківщини.

У "Вічному кораблі" Мосендз показує сумну картину долі слабодухого купця Ганса ван Лооса, який відмовився боротися разом із жителями свого міста проти напасників і заздалегідь приготувався покинути свою рідну країну та шукати спокою й вигідного життя за океаном. За це його картас його ж власна родина, що не хотіла покидати місць, що їх "предки осв'ятили".

...Ти собі іди!
та це ганебний буде вчинок
лишити край батьківських могил...

Ганс ван Лоос з одним сином і гуртком подібних собі шукачів щасливого спокою за морями відплив від рідних берегів. Відплив на вічне блукання навкруги Мису Доброї Надії, бо за гріхи утечі його корабель ніколи не знайде пристані.

...ти віднині
блукатимеш в просторах моря
цим галеотом без ушину...

ПОЕЗІЯ

І 1930 р. Леонід Мосендз помістив у "Літературно-Науковому Вістнику" вірш "Що перед океаном каравеля", зміст якого вже інший. Мосендз взяв інший акорд, яким, до деякої міри, можна б виправдати вчинок Ганса ван Лооса:

Що перед океаном каравеля?
-Безсила тріска в просторах забута.
Але вона моїм велінням скута
І мчить до гір західних "Мія Стелля".

Нехай на сході доля нас завела,
Та закуватъ проте не встигла в пута...
На захід каравельо! Східня скрута
Не перейде через Саргаські зела!

О, лет часу! О простори безкраї!
В вас розплилась остання крапля болю!
Могутня хвиля ходить, вигравас.

І плюскотом віщує близьку волю,
Таку жадану: стануть за метою,
За пінним пасмом грімкого прибою. I.

Зі змісту наведеного вірша видно, що Леонід Мосендз глибоко вдумувався в суттєві причини емігрантської долі. Хитався між протиріччями. Бо йдучи за тематичним стрижнем, що він розвивав його у своїй поезії майже аж до кінця свого життя, - бачимо, що між "Вічним кораблем" і "Канітферштаном" були поезії, що в них Мосендз робив спроби поетичної дискусії з самим собою, у відношенні до проблеми покидання батьківщини й відходу на еміграцію.

Можна ствердити, що ранній період Леоніда Мосендза,

І Леонід Мосендз, "Що перед океаном каравеля", Літературно-Науковий Вістник, кн.2, лютий 1930, ст.158

ПОЕЗІЯ

як поета, позначений творчою різноманітністю. Наприклад, працюючи над тематикою якогось циклу і не знаходячи відповідної розв'язки, він залишав ту тематику на якийсь час і заглиблювався в щось інше, в якусь поетичну формальність, як "Сонет сонету", або линув у космічний простір, то вдавався до мови математичного інтегралу, то знову повертався до земних тем, - оповивав своє чуття смутком і посилав його разом із поетичною уявою в простори своєї батьківщини, щоб зводити давнє з сучасним.

Святослав Гординський писав з приводу цього у рецензії на збірку поезій Леоніда Мосендза "Зодіак":

Мосендза не легко вкласти в рамки якогось поетичного напрямку. Можна б при цьому сказати, що його поезія, як і багатьох сучасних наших поетів, втримуючи формально загальноприйняті класичні закони версифікації, намагався наповнити їх романтичним змістом. Мосендзів романтизм проявляється передусім у своєрідній "філософії космосу" та в намаганні вирватись у світові простори. І там, і тут автор залюбки вживає астрономічних, або географічних назв; вони надають віршам широкої образності й одночасно розбурхують фантазію... Побіч цих тем у Мосендза стрінемо й історіософічні, такі улюблені сучасними нашими поетами, що прагнуть знайти розв'язку багатьох національних проблем минулого, теперішнього й майбутнього. І.

Та творча різноманітність передусім у поетичній тематиці Леоніда Мосендза, є додатнім показником, показником ширини спостережливості й універсальності в засобах поетич-

І С.Г. /Святослав Гординський/, "Рецензії",
Наші дні, Львів, березень 1942, ч.4, рік I, ст.13, кол.1.

ПОЕЗІЯ

ного засягу, що також є мірилом його інтелектуального рівня в світосприйманні. Та різноманітність не перешкоджала йому втримувати пропорцію між основним і другорядним. Це в основному стосується більшості його поезій, таких, наприклад, як "Сонет сонету", "Ми були", "На лекції математики" та інших.

Можна вважати, що вірш "На лекції математики" писаний, як це видно із змісту і самої назви, в час студій в Українській Господарчій Академії.

Навіщо, канторе учений,
Ця злісна павза, злісний рух?
Чи ж не твоїм взірцем надхненний
Стремить в zenit звияжний дух?

Сувору мову інтегралу
Мотор у пісню перелив, -
Яку ти можеш більшу славу
укласти в блідність власних слів?¹

Цього вірша вжив колега Л. Мосендза по студіях в Академії, Є. Маланюк, як аргумент у своїх доказах про те, що Леонід Мосендз не був ні поетом, ні письменником з покликання, бо дійсним покликанням Мосендза, на його думку, були прикладні науки. Той же Є. Маланюк визнає, що Леонід Мосендз "був одним з найцікавіших письменників 30-х років" і що він "був, властиво, піонером у своїй тематиці і стилі".²

¹ Леонід Мосендз, "На лекції математики", наведено за Є.Маланюком, Вісник ООЧСУ, Нью-Йорк, жовтень 1953, ч.6/60/, ст. 13.

² Там же, ст.12.

ПОЕЗІЯ

Другий вірш, також непов'язаний з якимсь циклом, - це "Сонет сонету", що в ньому автор зробив спробу надати абстрактним поняттям стислою, шліфованого вигляду. Це також є доказом Мосендзового шукання форми поетичного вислову. Б.Кравців пише, що форма сонета "відповідала прецизній та організованій вдачі Мосендза і його стислому спрямуванню науковця".¹

Улюбленець мій - різьблений сонет,
Коштовний подарунок з ренесансу;
Серед нової зброї декадансу
Блискучий все його вузький стилет.

Обчислений і точний, як брегет,
В гойданні слів зформованого трансу
Покірний зовам кожного нюансу,-
Він відбива ряд дорогих сил'вет:... 2.

Далі в цьому сонеті Мосендз перераховує імена визначних постатей доби ренесансу: Данте, Петрарка, да Вінчі, Тас /Тассо/, Франціск.

Доба ренесансу витворила й удосконалила поетичну форму сонета, яка характеризується коротким, точним, розміром шліфованого мистецького вислову, де кожне слово відповідно достосоване до змісту і до ритмічно-звукового ефекту, щоб таким чином творити гарну імпресивну цілість. Побудова сонета вимагала досконалої версифікаційної вправності.

¹ Богдан Кравців, Леонід Мосендз і його "Останній пророк", ст.ІІ.

² Леонід Мосендз, "Сонет сонету", Літературно-Науковий Вісник, кн.2, лютий 1929, ст.100.

ПОЕЗІЯ

Недарма італійські поети називали сонет "чотирнадцятирядковим Прокрустовим ложем почуття й думки".¹

Леонід Мосендз познайомився не тільки з формальними приписами сонетної віршобудови, але й просліджував добу ренесансу із всіма проявами її в царині мистецтва і в царині гуманітарної думки; шукав кращих зразків сонетної віршобудови у відомих поетів.

Досліджуючи поезію Леоніда Мосендза, спостерігаємо не тільки процес його зростання, як поета, але й також бачимо еволюційні моменти його творчого удосконалення. Це стосується тематики, якій він давав перевагу, як і тих зразків, якими він наближувався до творчих манер інших поетів. Для прикладу можна навести деякі поетичні строфи Л. Мосендза і М. Рильського, які дійсно мають ознаки подібності:

"Ми всім були колись"... блукає зір
По жменьках попелу в німім музеї...
А там за склом вітрин, життєвий вир
Кипить життя в життєвім апогені.

/Л. Мосендз/.

Ми ще ніколи не були собою,
Не підіймали стяга на морях,
Ні по чужих невиданих краях,
Де квіти квітнуть барвою новою.

/М. Рильський/.

¹ Іван Кошелівець, Нариси з теорії літератури, Мюнхен, 1954, ст.96.

ПОЕЗІЯ

Лише шляхи майбутні без границь.
І якби все минуле ми й забули,-
Прийдешній вік нас будить силоміць:
"Ми будем, хоч би й ніколи не були!"

/ Л. Мосендз/.1.

Народи й царства. Днів і поколінь
Моря дзвінкі. Дивуйтесь немогутнім.
У давнім ваше, наше у майбутнім.
Для вас земля, а наша далечінь.

/ М. Рильський/.2.

Як видно з наведених взірців, подібність помітна не тільки в манері поетичної презентації історіософічної тематики, але також великою мірою і в формі композиційних засобів, за винятком чергування рим. Наведені уривки мають спільні слова, що ними послуговувалися автори. У кінці автори приходять до одного висновку: "Ми будем, хоч би й ніколи не були"/Л.Мосендз/, "Наше у майбутнім...наша далечінь" /М. Рильський/.

Вже згадано, що Леонід Мосендз послуговувався в деяких своїх поезіях елементами космосу, як, наприклад, у віршах: "На лекції математики" / Стремить в зеніт звитяжний дух/, в "Юнацькій весні"/Праматір"ю в космічний океан.../ та інших. Подібні елементи космосу є в поезіях П.Тичини: "В космічному оркестрі", "Міхпланетні інтервали"; поезії

1 Леонід Мосендз, "Ми були", Вістник, Львів, червень 1933, кн.6, ст.402.

2 Максим Рильський, "Так, ми пролог", Розстріляне відродження, Париж, 1959, ст. 99-100.

ПОЕЗІЯ

М. Зерова "Космос" та в інших поетів. М. Зеров написав чотири вірші: "Діва", "Скорпіон", "Близнята", "Водник", даючи їм спільну назву "Зодіак". Під такою самою назвою /"Зодіак"/ Л. Мосендз також видав збірку своїх віршів. Отже, на основі цього можна вважати, що елементи космосу попадали до поезій Мосендза не в наслідок його студій в ділянці прикладних наук інженерної технології, а скорше в наслідок знайомства з поетичними творами інших поетів. То була тогочасна тематична звичка уводити до поезії елементи космосу, щоб дати поетичній уяві більше динаміки й простору, як це, наприклад, бачимо в поезії Є. Маланюка:

Так зродився ти з хвиль златосиніх космічних вібрацій,
Метеором огнистим ударив в дніпровські степи...І.

У поезіях Леоніда Мосендза, як і в інших українських поетів-емігрантів, які творили собою літературний осередок у Празі, помітні сильні релігійні мотиви. Це бачимо в Л.Мосендза, Є. Маланюка, О. Стефановича та інших. Молитовні благання у віршах, що їх вживають згадані поети просячи кращої долі для себе і для своєї батьківщини, мов спільний знаменник зближують та уподібнюють їхні настрої й почування тих часів. Ось рядки вірша-молитви Леоніда Мосендза:

Як хочеться молитися часом
Тому, хто вибачливий і ласкавий

І Євген Маланюк, Поезії, Нью-Йорк, 1954, ст.ІЗ.

ПОЕЗІЯ

Не приведи загинути рабом
Чужої ласки і чужої справи.

Не приведи загинути мені
На чужині під чужинецьким дахом,
дай ще хоч раз пройтися по межі
Старим закуреним подільським шляхом.

Як хочеться молитися часом
Тому, Хто знає біль і знає...гану:
Не приведи загинути рабом
На спраглих межах мого Ханаану.¹

Такі вислови, як "чужинецький дах", "чуже небо", дуже часто зустрічаються в поетів-емігрантів. Мосендз моли⁶т⁶ся під "чужинецьким дахом", а його товариш Є.Маланюк під "чужим небом":

А - тут - молюсь, убогий митар,
Шукаю Твій вогненний слід...²

Активна співпраця Леоніда Мосендза у "Літературно-Науковому Вістнику", а пізніше у "Вістнику", значною мірою позначилася на його поглядах на життя і на суспільну роль письменника чи поета та на значення його художнього слова.

Мосендз, маючи високий учений ступінь, ставив собі більші завдання, бо він належав до верстви людей з ширшим діяпозоном думання. Він був свідомий свого обов'язку громадянина, який володіє даром художнього слова і з тим словом, як із зброєю він ішов туди, куди його скеровувала власна совість.

В шуканнях середовища, співзвучного з його творчим цілеспрямуванням, Мосендз знайшов для себе місце в колах

¹ Наведено за О.Ждановичем, Прапори духа, ст. 135.

² Євген Маланюк, "Під чужим небом", Поезія, ст.22.

ПОЕЗІЯ

вістниківців, де зібралися тоді творці пробованої поезії: Євг. Маланюк, Ю. Клен, О. Ольжич, О. Теліга. Ця поетична група ставила собі за завдання творити таку поезію, яка б без втра-ти естетичної краси, породжувала нові імпульси думання й чут-тя. Така поезія мала бути протиположною до тих поетичних творів, які були позначені заскорузлістю і безідейністю.

Творчі шукання поетів-вістниківців базувалися на ідейних засадах українського національного відродження, які й були основним складником "формули літературного вістниківства", що про неї писав Ю.Шерех:

...імперіалістичний романтизм. Рух, бій, - а не спокій. Втручання, - а не споглядання. Безмежне прагнення - а не вдоволення даним. Панування волі, активної і рвучкої, - а не регламентованість раціо-налізму. Захоплення життям, - а не втеча від нього. Жадоба життя і вміння бути володарем над ним, - а не пасивізм і самозречення.¹

Ці напрямні, що їх назвав Ю. Шерех "формулою літера-турного вістниківства", були близькі і співзвучні до розду-мувань Л. Мосендза, бо вони мали своє джерело в колах української еміграції Праги і Подєбрад, де й перебував Л. Мо-сендз.

Прага і Подєбради були активними осередками для української еміграції. Там - як пише О. Жданович: "...крити-кувалось минуле, а що найважливіше - тут гарячково шукали шля-хів до майбутнього".²

¹ Юрій Шерех, "Пам'яті поета," Арка, Мюнхен, 1947, ч.6, ст.2.

² О. Жданович, Прапори духа, ст. 146.

ПОЕЗІЯ

Самозрозуміло, що такі настрої, які випливали з критики минулого та обмірковування майбутнього - мусили знайти для себе місце і в українській літературі. Навіть ті, що критикували концепції Д. Донцова, визнавали, що час вимагав тоді певної переоцінки цінностей. Так, наприклад, писав Святослав Доленго в своїй полемічній праці "Донцовщина":

Прийшла пора на новий тип письменника, що був би буревісником і вісником нової епохи, на письменника, що, за окресленням Велса, який прикладав це до Кіплінга, "допоміг би розширити географічний зміст, передав вислови, потрібні до відзеркалення туги за дисципліною, саможертвою та організованим напруженням". У нас такий тип письменника мусів би використати всі досягнення останніх років культурного напруження Української Нації, перевести критичну розцінку своєї дотеперішньої творчості й підпорядкувати свої органічні, стихійні почуття великим потребам нового всенародного мистецтва.¹

Прихід Л. Мосендза та інших, згаданих уже поетів до "Вістника", був зумовлений власне такими міркуваннями. Процеси, які відбувалися на Україні й на еміграції були глибокі своїм значенням. Через це й діяльність "Літературно-Наукового Вістника" і "Вістника", або в загальному вислові - вістниківства вимагає докладнішого розгляду, щоб відшукати ідейний кут зору Леоніда Мосендза, бо відомо, що він певний час розглядав сучасність з ідейних позицій вістниківства. Тим більше, що сьогодні вістниківство трактується по-різному в критичних оцінках. Деякі критики узагальнювали чи просто, як

¹ Святослав Доленго, Донцовщина, Варшава, 1938, В-зо "Варяг", ст.47-48.

ПОЕЗІЯ

пише Петро Голубенко, тільки брали в основу оцінки самі "відомі пореясравлення публіцистики Донцова"¹, поминаючи глибшу суть понять, які були викликані до життя обставинами далеко ширших засягів.

У таких односторонніх критичних висновках називали добу вістниківства "добом чорного провалля" і "суцільною помилкою". А раз так, то й роля тих поетів і прозаїків, які були згуртовані навколо вістниківства, також підпадала під ту саму оцінку, а це не відповідає об'єктивному стану речей.

Літератори-вістниківці, включно з Мосендзом, відобразили в своїй творчості з свіжою яскравістю той період, що наступив після революції 1917-20 рр. Вони пильно стежили за розвитком важливої дискусії, яка розгорталася на Україні навкруги літературних питань і яка також стосувалася принципових питань української національної культури взагалі, що на їх основі велася затяжна боротьба України з Росією.

На окупованій Україні кращі українські письменники не капітулювали з визначених собі завдань в обороні національних інтересів. На це навіть А. Хвиля /Мусульбас/ вказував, що дискусія дійшла до "протиставлення в умовах диктатури пролетаріату української культури й літератури - російській, до спроб конкретизувати "боротьбу двох культур".²

¹ Петро Голубенко, "Чи криза людини визвольного руху?", Орлик, Берхтесгаден, жовтень 1947, ч.10, ст.20.

² Андрій Хвиля /Мусульбас/, "Нотатки про літературу", Критика, Харків, 1928, ч. II, ст.6.

ПОЕЗІЯ

На окупованій Україні тільки культурна ділянка була ще місцем, з якого можна було до деякої міри і до деякого часу боронити свої національні інтереси, вживаючи друкованого слова, як зброї проти насильства. Через це - як говорив Микола Скрипник під час відкриття Інституту ім. Т. Шевченка, - "кожний політичний діяч був, майже кожний був водночас і письменником, де письменницька літературна робота була одним із головніших проявів визвольної роботи на нашій Україні".І.

Зміст, що впливав з таких поглядів відбивався в літературних творах та впливав на формування думок у читачів. Автори таких висловлювань добре розуміли, що будуть карані та переслідувані, але не звертали на те уваги, а старалися використати ситуацію. Вони писали. Коли їх притягали до відповідальності за написане - каюлися і знову писали те саме, прикриваючи свої думки якоюсь фразеологією пролетарського штампу.

То був винятковий час, коли поети і письменники на Україні і на еміграції творчо перегукувалися між собою, бо їхні теми мали сліди свіжих споминів про визвольні напруження народу і художньо відзеркалювалися у відповідних формах красного письменства.

І М.Скрипник, "Актуальні завдання українського літературознавства", Критика, Харків, квітень 1929, ч.4/15/,ст.3

ПОЕЗІЯ

Еміграційні поети "розширювали географічний зміст" і "відзеркалювали тугу за дисципліною". Як пише С. Доленго, вони взялися до нових тем:

Мосендз пише про барвисту "мапу", про шляхи, якими йшли Пізарро, Колумб і Польо, "ржуть осідлані коні до куряви невідомих доріг" у віршах Романа Завадовича, перед Юрієм Кленом встас Кортес і "золотопере царство Монтезуми", Гординського хвилюють порти, шум моря...¹.

Вони не були самотні - пише далі Доленго. На Україні поети писали в подібному дусі.

До них з великої України, співаючи про "загартовані сонцем вітрила", відгукувався Влизько, дець із Дарданел писав свої радісні вірші совітський моряк Голованівський, Юрій Яновський марив про "фреґати", про "веселі дні", "вино на палубі" й "брязкіт зброї". І так само, як і у них, вставало "грізним світанням зоряне Ельдорадо" в неопієнених ще вповні балаядах Марка Вороного.²

Треба вказати, що імена поетів цієї пробосвої еміґраційної фаланґи, поетів: Маланюка, Мосендза, Дажбожича та інших, подібних їм, згадувалися на сторінках видань з літературної критики, що виходили на Україні, де їм давано характеристику культурних ворогів, які скеровували вогонь своєї поезії проти совітської дійсности. /"Критика", 1930, ч.4/

Але боротьба й на літературному фронті дійшла свого трагічного кінця на Україні. Більшовизм знищив непокірних творців української літератури і культури взагалі, а слабших

¹ Святослав Доленго, Донцовщина, ст.50.

² Там же, ст.51.

ПОЕЗІЯ

духом увів у своє русло. З того часу творче перегукування з еміграційними літераторами припинилося і українське красне письменство обабіч кордону ще виразніше поглибило різницю своїх ідейних спрямувань. Українська література роздільно розмежувалася на два супротивні табори: на вільну еміграційну, до якої належав Леонід Мосендз, і на підсовітську.

Леонід Мосендз, як поет, увів до своєї поезії сильні моменти з української визвольної боротьби. Українська тематика відбивається в його поезіях високими патріотичними тонами. У вірші "Помона Мілітанс" він на тлі чудового українського краєвиду подає образну картину трагічного відходу на чужину переможених українських воєнків.

Рясні були тоді серпневі дні,
Що їх ми покидали, недобиті.
Над нами - злотний щит в височині
А долі - яблунь віти гроновиті.¹

Мосендз користується й іншою формою поетичної метрики, щоб більш динамічним ритмічним звучанням передати перебік тривожних історичних подій:

За нами - князівські змови,
за нами - погрози Калки,
з гребель берестецьких стогін
пожеж батуринських згар...
Див захлиснувся зовом,
від крику зайшлися галки,
обида раба тривоги,
чатус вже на Базар...²

¹ Леонід Мосендз, "Помона Мілітанс", Наведено за Б. Кравцівим, Леонід Мосендз і його "Останній пророк", ст.ІЗ.

² Наведено за С.Гординським, "Рецензії", Наші дні, Львів, березень 1942, ч.4, ст.ІЗ./.

ПОЕЗІЯ

Тут автор подає широку панораму історичного часу. Творить кілька вихідних місць для уяви, нагадуючи й про староукраїнський пам'ятник "Слово о полку Ігоревім", але не вдається до історичної деталізації окремих моментів, що про них згадує.

Мосендз шукав кращих форм для свого поетичного вияву. Багато допомагали йому в цьому переклади, що їх він робив з поезій визначніших поетів інших народів, як, наприклад, з поезій Сари Тіздел, Аделаїди Крепсі, Райнера Рільке, та Едгара По.

Е.А. По - як писав Володимир Держазин - був майстром більш ніж одного жанру в письменстві:

...неперезвершений поет-лірик, неперезвершений автор новель жаху й таємниці, фундатор детективного оповідання, автор зразкової повісти про морські пригоди..., автор глибокого філософічно-містичного трактату "Еврека", талановитий пародист і надзвичайно гострий літературний критик.¹

Е.А. По послуговувався в своїх поезіях оригінальною ритмікою і строфікою нерівностопних рядків і внутрішніх рим. С.Гординський писав, що Леонід Мосендз також виявляв "замилування до різноманітної віршової побудови...Тут і сонет, і вигадливі 5-6 рядкові строфи, різноманітна й ритміка".² З цього видно, що Мосендз не випадково зосереджував свою увагу

¹ В.Д./Володимир Держазин/, "Едгар По", Авангард, Лондон-Мюнхен, 1953-54, ч.10-11, ст.81-82.

² С.Г./Святослав Гординський/, "Рецензії", Наші дні, Львів, березень 1942, ч.4, ст.13.

ПОЕЗІЯ

на творчість Едгара По, бо коли придивитися уважно до літературного портрету Мосендза, то помічається, що Мосендз також пробував сил у більш ніж одному жанрі письменства: поезії, новелі, повісті, пародії, літературній критиці та глибшому змістом філософічному творі, яким є його "Останній пророк". Про це буде мова в наступному розділі, а тепер розглянемо поеми Мосендза: "Канітферштан", "Волинський рік" та пародійні вірші, які увійшли до збірки "Дияболічні параболи".

Поема "Канітферштан" - як твердить Леонід Таманський - була написана Мосендзом протягом одного тижня в Альпах.

Не в самому Раврісі, а в недалечкому присілку /здається Форстандсдорф/ кілометра з півтора в глибину гір...Десь коло 10 травня Мосендз зачав писати "Канітферштан"...У присвяті Мосендз поставив дату 30.8.1945, але це дата пізнішого перепису для друку. Насправді поема була готова за шість чи сім днів, отже, враховуючи деякі перерви, коло 20 травня.1.

Згідно з цим твердженням Л. Таманського, свою поему "Канітферштан" написав Мосендз в Альпах /160 кілометрів від Інсбруку/ між 10-20 травня 1945 р. у початкових мандрах другого виходу на еміграцію.

Поема починається двома строфами із вірша Г. Сковороди й далі слідує опис пригод дяка Гордія, котрий змудившись у тихому подільському селі Токарівці, подався в мандри до чужих країв.

І Леонід Таманський, "З останніх років життя Мосендза", Українська літературна газета, Мюнхен, січень 1959, ч.1/43/, ст.5, кол.3.

ПОЕЗІЯ

У "Канітферштані" автор розвинув подібні тематичні зариси до тих, які були стрижнем "Вічного корабля", що його почав писати відразу по виході на першу еміграцію. Чи випадок чи пляновий тематичний вибір, зумовлений подібністю ситуації? В усякому разі, ці поетичні твори Мосендза як часом, так і темою пов'язані з двома фазами авторового еміграційного переживання. Через це й мотиви покидання батьківщини підкреслені з помітним наголосом як в одному, так і в другому творі.

Автор покарав свого героя Ганса ван Лооса в поемі "Вічний корабель". Покарав карою, страшнішою від смерти. У "Канітферштані" він не вдається до трагічних ситуацій. Він не карає дяка Гордія, а лише підтримує з його мандрівки і щасливо повертає до горбів його рідної Токарівки, яка є кращою й привітнішою за ту "невтішно-сіру далечінь".

У "Канітферштані" є і жартівливі травестійні вставки із народного побуту, щось на зразок уривків з "Енеїди" Івана Котляревського, і патетичні ноти високого патріотизму, що їх можна ставити поруч кращих поетичних висловів.

Гей, пострівай! Бо ж скінчиться мандрівка,
а на кінці напевно вже чека
така сама чужинна Токарівка,
щоб пригорнути блукаря дяка.
А в ній, дякові на старі коліна,
/підтопаному парубкові й слід/
якась чужа приманлива Горпина
завяже спритно до сконання світ.І.

І Леонід Мосендз, Канітферштан, Інсбрук, 1945, В-во І.Тиктора.

ПОЕЗІЯ

Автор підводить героя до щасливого кінця, даючи йому нагоду самому вибратися з лабіринтів уявного марива. Для цього він ще творить картину зустрічі дяка Гордія з його колишнім приятелем, який уже встиг вибитися в люди й наповнити гаманець капіталом. Під час багатого, панського обіду настає момент спокуси-дилеми для Гордія, бо приятель-купець робить йому звабну пропозицію:

...то йди до мене. У моїй крамниці
пізнаєш торговельне ремесло,
купецькі практики і таємниці,
цілої штуки нашої єство, -
і в світ! А вперта праця й приятель долі
напевно вже наповнять твій гаман
дукатами і зробишся поволі,
як другий - ха-ха-ха - Канітферштан.

Гордій чемно відмовляється від допомоги, кажучи:

Вертаюся, Степане, я додому,
щоб там, на межах токарівських піль
дать геть з душі чужинною оскому,
свої скарби поставити за ціль!

Мосендз, пожартувавши із своїм героєм, все ж таки наділив його гідними якостями людини й патріота. Повернувшись на батьківщину і повною силою свого авторського голосу висловлює чудову, як формою так і змістом, патріотичну присягу:

О, Україно! Токарівський краю!
Хай проклянуть мене синів сини,
коли тебе на іншу проміняю,
на заклики чужої далини
коли земель твоїх святому диву
скарбів душі своєї не віддам,
коли твоїм жалям і твою гніву
не офірую серця свого храм.

ПОЕЗІЯ

У поемі "Канітферштан" автор вміло використав природу шляху мандрівки. Ті рельєфні особливості природи прикрасили поему. Додали їй кольоритної свіжості.

Ритміка і будова строф достосована до змісту. Поведінка подорожуючого Гордія, що опинився в конфлікті з самим собою, показана автором в згущених барвах. Комізм слова "канітферштан", що його пов"язував подорожуючий дяк Гордій з особою всевладної людини, був засобом зав"язки між окремими місцями поеми.

Друга поема - "Волинський рік", яку Мосендз присв"ятив своїй дочці, також заслуговує уваги. В цю поему Мосендз вклав більше свого ліричного чуття, ніж у попередню. Це вже видно з заспіву, де він звертається до дочки:

Легенди, доню, ці з минулих літ
прийми у дар, а дещо в заповіт!

Крім заспіву, поема складається з десяти співів, одного доспіву та 4-х сторінок пояснень, які відносяться до 194 слів. Увесь зміст поеми поділено на нумеровані строфи: Семирядкові строфи заспіву /12 строф/ і доспіву /12 строф/ - позначені римськими числовими знаками, а восьмирядкові строфи співів /176 строф/ нумеровані арабськими числами. Всього в поемі 100 строф, якими автор висловив дочці віршовану памятку про "безбережне море" її роду, "що здаля рокомом легенд гуде."

ПОЕЗІЯ

Як довідуємось з приватного листування Л. Мосендза, поема ця мала бути видана ще в кінці 1946 р. Про це писав Мосендз до Шумовських: "Мабуть, ще цього року пощастить видати закінчену поему "Волинський рік".¹ Але поема вийшла з друку аж 1948 р.

У листі до М. Селешка Мосендз писав: "Радий, що мій "Волинський рік" сподобався тобі. Я писав його з почуттям відповідальності..."².

Мосендз розпочинає поему філософічним міркуванням над примхами своєї долі, ставлячи питання:

...де знайдуть відпочинок рими,
де спиниться розбриканий Пегас,
щоб, скинувши їздця разом із ними,
вернутись знову вільним на Парнас?

Далі поет пояснює дочці, чому її батько "вже давно чужі ключкує двері"; чому "був змушений шукать нового краю". І після розгортає картини спогадів із свого дитинства та переказів із свого родоводу:

IX Дай рученятко, серденько Марійко!
З тобою помандруємо удвійку
у ті часи, що, мов би синій дим,
з багать чабанських в"ється ще нестійко...
Але ось-ось розвіється, і з ним
сплинуть згадки, як дальня коломийка.

Поет згадує, як він у дитинстві слухав розповідей свого діда:

¹ Л. Мосендз, лист до Шумовських, 27.9.1946.
² -----, лист до М.Селешка, 14.5.1948.

ПОЕЗІЯ

II Ходи ж но хлопче, в давні ті часи,
в рік тисяча чотириста десятих,
коли через Литовщини ліси,
у передліття тишині нап'ятій,
перекликались сурем голоси:..

Поема відзначається вдалою композицією. Поет майстерно використав красу волинської природи та багатства фольклорних мотивів, пов'язаних із традиціями окремих пір року. Ось приклад, як поет показує Волинь і Полісся зимовою порою:

2 А прийде час зимової хуги,-
виходять на узлісся бистрі тіні,
і тяглий заклик вовчої туги
почути у завивній хуртовині. I.

Тут ніби вчувається відгомін "Волинських сонетів"

Олекси Стефановича, Мосендзового сучасника, який писав:

Як дико тут...А що уже зимою,
коли усе обгорне білий сон,
коли вовки нічною чередою,
мабуть, не раз підходять до вікон?2.

Про це пише й сам Мосендз, згадуючи Олексу Стефановича:

98 ...уклав його в свої волинські вірші
Олекса Стефанович не сугірше.

Далі поет, Мосендз, показує інші пори року: Весну, коли "запашний буревій шпурляє заклики могутні" і Великдень:

128 Христос Воскрес!...Тендітний брязк кадила...
Старих хрестів завітчане чоло...
І жайворонків пісня многокрила...

Згодом настає пора Зелених св'ят з "чарівною принадою".

I Леонід Мосендз, Волинський рік, Мюнхен 1948, ст.9.
Прим. Замість сторінок у тексті подано номери строф.

2 Олекса Стефанович, "Велика-Глуша", Літературно-Науковий Вістник, 1930, ст.939 -

ПОЕЗІЯ

А далі осінь - "доба заручин і весіль". Зима.

I75 І знов зима. Завершилося коло,
 вернувся вітер на свої круги,
 і плеще знов, як океан об моло,
 волинський рік в ті самі береги...

У поемі "Волинський рік" помітна організованість та проекція в різноманітному плетиві образів. Ось, наприклад, згадка про поганські пережитки у культі Різдвяних св'ятувань:

46 Прокинувся і старих богів гурток,
 вже приспаних батьками і віками,
 і полинув на крилах колядок
 через віків навстіж розкриті брами.

Поет не жалів художніх прикрас. У поемі багато чудових художніх образів, як, наприклад, вислів: "За сафіровим бором вечір гасне" та багато інших. Між пейзажними образами знаходимо також і досконалі формою та глибокі змістом філософічні роздумування автора:

XX ви, розумом міцні, а серцем кволі,
 прислухайтеся до тихої ходи
 прадавніх благовість про царство волі:...

Родовідні й біографічні моменти розміщено так, що вони не випинаються на перший план, а втримані в пропорції із іншими елементами композиції.

Хворий, знеможений поет робить місце в поемі для хвилюючого ліричного відступу - розмови з самим собою. Наближений до розмежів "я, до призерку свого життя, він поринає в задуму на тлі спогадів, які навіялись в уяву з батьківщини його матері:

ПОЕЗІЯ

85 Як мріється глибоко і таємно
на розмежів"ї світла й темноти!
Зступилось до буденности буденне,
у приимерку так ясно бачиш ти
все, що за дня розшукував даремно
під променистим дахом сйноти...

Поема "Волинський рік" являється кращим здобутком в поетичній творчості Мосендза, де він вмілим застосуванням композиційних елементів, зумів зв'язати довге історичне тривання в замкнуте коло пір року. Це свідчить про поетичну вправність Мосендза, як поета.

Перед нами ще один різновид віршованої, пародійної творчости Леоніда Мосендза, а саме: пародійні вірші, що ввійшли до збірки "Дияболічні параболи". Збірка складається з віршів Мосендза і віршів Юрія Клена, яку вони опублікували під псевдонімом - Порфирій Горотак.

Збірка "Дияболічні параболи" ще добре не досліджена. Авторів уже немає серед живих і трудно встановити, хто із них написав того чи іншого вірша, хіба що вірш має характеристичні ознаки стилю котрогось із авторів, але таких виразних віршів небагато у збірці.

У біографії Порфирія Горотака, що її написав та підписав своїм прізвищем Леонід Мосендз, сказано, що Горотак народився в селі Горотаківці на Зеленому Клині. Після пригодницьких мандрів по Далекому Сході, він прибув до Австрії. Далі Мосендз робить натяк, що читач, читаючи збірку пародій, зупиниться перед питанням: чи то вірші "молодої душі, що з

ПОЕЗІЯ

півсвіта назбирала вражінь і знаннів, та не встигла ще їх упорядкувати, чи може тонку Гайнівську іронію досвідченого мандрами поета"...1.

Іван Кошелівець писав: "Поза сумнівом, автор збірки мусів мати велику ерудицію в питаннях поезії, а додана до збірки його біографія досить фантастична"...2. Кошелівець стверджує, що в 1947 р. Клен признався, що збірку написав він з Мосендзом. Через рік це саме підтвердив Мосендз:

Ах, Горотак! Як можете - пришліть мені 2 при-
мірники. Я один з них виправлю, доповню і Вам перешлю.
Так, це ми з покійником Кленом написали за два дні.
Деякі речі в двох писані, дещо не ввійшло. Навмисне
дали туди і чепуху останню, щоб ніхто не пізнав. Але
старий все розказав /слаб був на язик покійний/, а по-
тому помер, а з ним і "Горотак П.3.

Згадка Мосендза про те, що збірка була написана про-
тягом двох днів - мабуть, технічна помилка в листі, де замість
двох місяців, Мосендз помилково написав два дні. Самозрозуміло, що для написання 77 віршів потрібно більше часу ніж два дні.

Збірка була в стадії довшого планування і мала бути навіть прикрашена ілюстраціями Мирона Левицького, який брав участь в обговоренні її змісту - щоб ілюстрації відповідали задумам авторів пародійних віршів. Про це є натяк у вірші "Я", де говориться про "триєдину" істоту Горотака: "одна бере усе

1 Леонід Мосендз, "Про автора", Дияболічні параболи, Зальцбург, 1947, ст.4.

2 Іван Кошелівець, "Зустрічі з Юрієм Кленом", Українська літературна газета, Мюнхен, листопад 1957, ч. II/29/

3 Леонід Мосендз, лист до А.Шумовського, 17.6.1948.

ПОЕЗІЯ

на кпини"/Леонід Мосендз/; "друга пестус ліризм"/Ю.Клен/;
 "третя олівцем і тушем страшний малює катаклізм"/Мирон Леви-
 цький/.

І в триєдиності моїй
 тобі явлюсь, як у порфірі -
 трьох різних постатів носій,
 ніким не збаданий Порфірій.

Ілюстрації вимагали часу і побільшених фінансових ви-
 датків, пов'язаних з друком збірки. Через це, мабуть, плян
 ілюстрованого видання відпав.

Гр.Шевчук /Ю.Шерех/ прихильно оцінив "Дияболічні па-
 раболи", порівнюючи цю збірку до пародез Е.Стріхи/К. Буревія/.

Найдосконаліший або в усякому випадку найсклад-
 ніший вияв пародіювання можна констатувати тоді, коли
 в процесі творення пародії виростають не тільки пооди-
 нокі пародійні твори, а цілі пародійні автори: уявні
 автори пародійних текстів, персонажі з видуманкою - і
 в суті речі, звичайно, теж пародійною біографією. Тоді
 пародії існують уже не як окремі більш чи менш дотеп-
 ні витвори. Вони об'єднуються тоді уявною особою їх
 автора, нанизуються на стрижень його біографії, творять
 завершений у собі цикл. Центр ваги переноситься тоді
 з поодиноких місць і влучних стилістичних ходів на ці-
 лість психологічного образу. У гротесковій формі від-
 буваються ті процеси, які звичайно звуть типізацією.
 Саме так побудована збірка Порфірія Горотака... Хрище-
 ним батьком цього, сміємо думати, мітичного поета вис-
 тупає Леонід Мосендз, автор передмови... а хто його
 справжній літературний батько /чи батьки/ - це розкриє
 майбутнє.¹

Деякі вірші збірки через свій ліризм не співзвучні
 із основою пародійного мотиву і їх місце між пародіями якесь

¹ Гр. Шевчук /Ю. Шерех/, "Історія Едварда Стріхи",
 Арка, Мюнхен, 1947, ч.6, ст.10-11.

ПОЕЗІЯ

випадкове і не зовсім умотивоване. Наприклад, взяти б "Астральну фугу", написану розміром сонета:

Я прагну дальніх обріїв астралу,
де скрізь рояться духи добрі й злі,
де, як забуті Богом кораблі,
ще мріють рештування ідеалу.

І в гострі рифи купчаються корали,
криваві мрії мертвої землі...1.

У збірці є також місця, які сенсом змісту і формою його вислову, не вміщаються в рамці пародії. Наприклад згадка про Ганді:

...але пильнує ще замовклий Ганді
душі східної замкнений кордон.2.

Авторство Леоніда Мосендза помітне в таких віршах, які мають елементи технологічної мови: "Залізобетонна елегія", вірш про нафту, "Нафта" та "Ода до трактора", в якій він повертається до засобу перелікування чоловічих імен:

І м'язність Гната чи Кирила
Петра, Павла або Данила -
усіх минулих батраків...3.

Подібний перелік чоловічих імен робив Мосендз також у своїй "Баляді про побратима":

Носив багато він імен:
Петро, Данило, Гнат...4.

Серед різноманітних формою і гостротою пародійної

1 Порфирій Горотак, Дияболічні параболи, ст.15.
2 Там же, ст.25
3 Там же, ст.20
4 Леонід Мосендз, "Баляда про побратима", Наведено з праці Ю.Русова, Поезія визвольних змагань, Торонто, 1954, ст.54.

ПОЕЗІЯ

типізації віршів, у збірці є дві пародії, що їх, мабуть, автори збірки присв'ятили один одному взаємно. Це вірші: "Леоніду Мосендзові" і "Архисонет Юрію Кленові". Вірш присв'ячений Мосендзові ось так звучить:

Нарікшись сином зодіяка,
без крил поринувши в етер,
руками ти повітря дер
і віршем присмир'яв макака...

Суворіший ніж Робесп'єр,
духовного прокляв ти ланця,
що сів на корабель голяндця,
який чужі простори жер...

Переповзай, мов таракан,
молочний шлях. Дурний нащадок
доробок твій візьме у спадок
і скаже він: "Канітферштан!"¹.

У вірші згадуються натяком поетичні твори Мосендза: "Зодіак", "Вічний корабель" і "Канітферштан".

"Архисонет Юрію Кленові" також має згадки про твори Клена: "Конкістадори" та "Попіл імперій".

Шляхом уславленим конкістадорів,
що розбишаків ним повів Кортес,
подався ти, шукаючи принцес,
в країну мавп, і лам, і помідорів...

Як ти спрагнів, залізний скинь шолом,
кенгурячим налий² го молоком
і відпочинь на попелі імперій.²

У статті "Року Божого 1946", присв'яченій оглядові українського письменства, Юрій Шерех писав про Порфирія Горотак, признаючи йому талант і вдале "балансування між па-

¹ Порфирій Горотак, Дияболічні параболи, ст.67.
² Там же, ст.68-69.

ПОЕЗІЯ

родійністю й літературною містифікацією".¹ Юрій Шерех, як це видно з критичної замітки, розглядав тоді збірку "Дияболических парабол", як творчий здобуток одного автора. Він ще не знав, що авторами її були два видатні майстри літературно-художнього слова - Клен і Мосендз, які показали в збірці не лише факти тогочасної таборової дійсності через фокус пародії, але й відобразили ту Еміотівську мішанину жарту, іронії, туги за щастям і власне нещастя, ту мішанину, яку можуть подати шляхетні душі спостережливих, або - за висловом Л. Мосендза - досвідчених мандрями поетів.

Крім поетичних творів, що їх автором чи співавтором був Леонід Мосендз, варта згадати також його працю в ділянці дитячої поезії - вірші, що їх він присвятив дочці Марійці і "всім дівчаткам -українкам", що друкувалися під назвою "Пригоди котика Кікі".² Ці вірші втримані в загальних рисах Мосендзової версифікаційної своєрідності, що про неї йшла мова на сторінках цього розділу.

¹ Юрій Шерех, "Року Божого 1946", Арка, Мюнхен, 1947, ч.2-3, ст.2, кол.2.

² Леонід Мосендз, "Пригоди котика Кікі", Соняшник, Торонто, 1957, В-во П. Волиняка, чч.13,14,15,16,17,18.

Р О З Д І Л III

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ Л. МОСЕНДЗА

ПРОЗА

Проза Леоніда Мосендза являє собою окрему ділянку його літературної творчості. Проза, як і поезія, насичена багатством художніх засобів, але творить ширший світ, як тематичним вибором, так і глибиною думок, які виявляють непересічний талант і інтелектуальний рівень автора.

У прозі Мосендза бачимо виразніше. Більше конкретизовані проблеми, на які він зосереджував увагу свого мислення; більше виявлено питання, яким надавав перевагу; видно, наскільки він знав свій час і ті часи, що їх брав, як канву, для своєї творчої праці.

Творчі шукання - це передумова творчості кожного поета і прозаїка, передумова кожного мистця.

...що ширше і далі сягає духовий зір письменника, що вище підносяться його духові зацікавлення, то більше підстав сподіватися, що його мучитимуть не якісь дрібні й неважливі, сказати б так, партикулярні питання, а вузлові проблеми людських взаємин...I.

Мосендзові переклади, що він робив їх із творчості визначніших поетів інших народів, розширювали обрії для його творчого думання. Чим більше заглиблювався він у їхню творчість, тим більше переконувався, що самою лише поезією він не зможе передати всього того, що спостерігав і обдумував.

I Анатоль Юриняк, "Ідеї-образи", Літературний твір і його автор, Буенос-Айрес, 1955, ст.II.

ПРОЗА

бо суспільні процеси і людські натури, як їх носії, не вкладаються повнотю своїх значень у стислі та обраховані форми поетичного вислову. Для цього більше надається проза, бо в прозі можна повніше і обширніше виявити індивідуальні риси людей з їхніми власними думками, почуваннями, вродженими чи унаслідкованими звичками. Особливо в цій добі, в якій діють тенденції різних категорій, в добі, в якій, за словами англійського письменника Річарда Гіллері, вважається тривіальним любити батьківщину, застарілим - любити Бога, сентиментальним - любити людство.

Леонід Мосендз брався до прози ще в студентські роки. На сторінках "Літературно-Наукового Вістника" він містив свої статті, критичні огляди, рецензії та літературні силуети визначних творців художнього слова. Так, наприклад, 1926 року Мосендз помістив у "Літературно-Науковому Вістнику" свої міркування про Достоевського, що їх опрацював на основі французького журналу *Les Nouvelles Littéraires*, #193, 1926. Згодом написав статтю про чеського письменника А. Їрасека, щоб познайомити українського читача з Їрасековою тематикою, виявляючи його заслуги для чеського народу.

Мосендз звертав увагу на ідейну вартість творчості письменників. У своїй статті про А. Чехова, Мосендз обвинуватив А.Чехова за відсутність світоглядної перспективи в його творчості. Для підтвердження свого погляду він навіс вислів самого А. Чехова:

ПРОЗА

Ми не маємо ні найближчих, ні дальших цілей і в нашій душі - хоч у м'яча грай! Політики в нас нема, в революцію ми не вірили, Бога нема, привидів не боїмося...Політичного, релігійного і філософського світогляду я ще не маю, міняю його щомісяця...І.

У сюжетах Мосендзової прози, зокрема в новелях, помічається дбайливе опрацювання зав'язки, тягlosti і розкриття розв'язки, щоб втримати новелю в її традиційній основі - в формі короткої розповіді, де закінчення настає майже несподівано.

У збірці новель "Людина покірна" Мосендз взяв собі за ціль показати образи сильних людей, які воліють померти стоячи, аніж жити на колінах перед носіями зла. Поряд з такими персонажами автор для контрасту показує й іншу породу людей - затурканих, загнаних власною слабкістю і обставинами в сліпий кут знедоленого животіння, або безхребетних осібняків, які пристосовуються до обставин кожної ситуації, щоб тільки зберегти своє існування.

Сюжетна зав'язка проста і зрозуміла. Щоб розпочати реалізацію своїх задумів, автор вдається до засобу, який всеціло відповідав би його різноманітним епізодам. Тим засобом є чоловіча група українських емігрантів, яка мала характер чоловічого клубу і збиралася в шинку для гутірок на різні теми. Через діалоги співрозмовників, а зокрема через мову Давида, що вважався головою того клубу, автор передавав свої

І Л.М./Леонід Мосендз/, "Антін Чехов - поет без світогляду", ЛНВ, 1930, кн.7-8, ст.665-667.

ПРОЗА

думки. Таким чином, автор творив сюжетну зав'язку до шести новель: "Людина покiрна", "Хазарин", "Роксоляна", "Великий лук", "На утвор", "Поворот козака Майкеля Смайлза". Чотири новелi написанi автором у формi розповiдi про епiзоди iз власних переживань: "Брат", "Берладник", "Укрита злiсть, облудлива покiрнiсть", "Люди".

Автор на сторонi сильних духом. Зображуючи їх, він не скупиться барвами своєї палітри. У першій новелі автор показує інженера-залізничника Калера, який безстрашно йшов у розмітинговану і розгойдану дикістю салдатську юрбу, щоб її заспокоїти та підкорити правилам залізничного правопорядку; У новелі "Брат" описує поведінку юнака, що пішов боронити принципи людської гідності, говорячи: "І от кажу тобі: краще загинути, вчепившись у горло ворогові, аніж ховатись від нього, як оце ховаємось ми...".¹

Такими рисами повнокровних, хоробрих людей наділив автор своїх героїв і в інших новелях збірки "Людина покiрна". Так показано діда Якіма, Марка Яхненка, Давида, Майкеля Смайлза. Показані їх у найкращому світлі. Власне з таких позитивних одиниць складається конструктивна верства суспільства, що може боронити саму себе і других від занепадництва, від ворожих зазіхань та нігілізму.

¹ Л. Мосендз, "Брат", Людина покiрна, ст.24.

ПРОЗА

Відповідно до рис героїв, Мосендз komponує й пейзажні картини тла, щоб краще виявити враження сили й непохитності. А часом просто робить відповідну вставку сильної порівняльної асоціації, поминаючи пейзаж:

А з заходу знов загуло, загупало. Мов у велетенські груди хтось могутній бився п'ястком, підтверджуючи грізну присягу... Це гупання давно вже розбурхало край і кликало, гукало, звало до себе...¹.

Тут бачимо стрижень ідейного мотиву авторового світовідчуття, як також спосіб викладу його думок. Мосендз формулював свої думки так, що заставляв читача думати разом з ним, а не обмежуватись тільки легким сприйманням написаного. У деяких місцях автор підсилює свій голос, щоб звернути увагу читача на важливий момент. Іноді навпаки, авторський голос подано спокійним викладом думки з метою дати нагоду читачеві самому робити відповідний висновок.

Природа в новелях бере активну участь і відображує, доповнює настрій для кращого розуміння типових прикмет персонажів, авторових думок і взагалі цілості змісту.

Починаючи розповідь про діда Якіма в новелі "Берладник", Мосендз показує його на лоні чудової природи:

Коли спека червеневого пополудня розстелить тишу над дністровими берегами, над горбами й балками, - прекрасне тоді Поділля. Левади на скелястих горбах тьмяно пахнуть чебрецем і розпеченим камінням, облога між вітами шовковиці синіша, ніж волошка, обрій гойдається на хвилях гарячого повітря, а Дністер блискотить - аж очі вибирає.².

¹ Л. Мосендз, "Брат", Людина покірна, ст.27.

² -----, "Берладник", Там же, ст.29.

ПРОЗА

Знову ж новеля "Укрита злість, облудлива покірність" має похмурий, невеселий супровід:

пси просто скаженіли. З близьких дворів нас-півала до них численна допомога. А навколишні хати стояли глухі, темні, мовчазні, немов вимерлі. Немов не їхні пси намагалися роздерти необережного подорожнього.¹

Ця картина цілковито зливається із характеристикою гірського дідугана, котрий за свою особисту кривду задушив визискувача. Той дід-душогуб поєднував у своїй поведінці і злість, і недовіря до кожного подорожнього, але не позбувся прикмет рабської покірності.

Композиційні ситуації оригінальні в Мосендзових новелях. Наприклад, у новелі "Роксоляна", де розв'язка настає несподівано, як у мілетській байці про матрону ефеську із "Сатирикону" Кая Петронія Арбітра, що показав жінку, яка радить воїнові повісити труп її любимого чоловіка, над яким плакала і кілька днів не приймала їжі.² Така несподівана зміна ситуації показана й Мосендзом у новелі "Роксоляна", де молода, вродлива, закохана дівчина навіть не чекала поки похоронять тіло її розстріляного коханого - добровільно пішла в обійми ката. Ситуація дійсно дивна, але вона знаходить своє виправдання в одному з афоризмів Ля Бруєра, що частина жінок не мають зовсім принципів, а керуються хвилевим пок-

¹ Л. Мосендз, Людина покірна, ст.65.

² Ігор Качуровський, Новела як жанр, Буенос-Айрес, 1958, В-во "Перемога", ст.5.

ПРОЗА

ликом серця. Приклад такої раптової зміни жіночої психології показав Мосендз в персонажі Роксоляни.

У десятиох новелях збірки "Людина покірнa" Мосендз вивів невмирущі образи людей - позитивних і негативних персонажів. Художня інтерпретація ідейних принципів яскраво підкреслена автором. Зіставлення позитивних і негативних типів подано у вигляді яскравого контрасту, типізовано.

Мосендзові новелі, до певної міри, уподібнюються до новель М.Коцюбинського, який в українській прозі вважається одним з найкращих новелістів. У новелях Коцюбинського також пейзажне тло відповідно достосоване до змісту, щоб краще показувати настрої персонажів. Наприклад, в "Інтермеццо", де природа, ліризм людських почувань, зливаються в одну цілість естетичної краси. Знову ж у "Фата морґана" пейзаж сумний, як і доля персонажів повісти.

Людина в творах М. Коцюбинського займає основне місце. Він пише: "Я чую, як чуже існування входить в моє...Я не можу розминутись з людиною. Я не можу бути самотнім".¹.

Англійський письменник Д. Гелсворті також уважав, що людина є найкращим об'єктом для літературної творчості. Він був добрим новелістом і твердив, що мистецтво є енергією, яка усуває бар'єри між людьми.² Через це Мосендз цікавився його

¹ Микола Грицята, Михайло Коцюбинський, Київ, 1961, ст.110.

² John Galsworthy, (A Book of Good Stories), Toronto, MacMillan, 1946, p.79.

ПРОЗА

творчістю, присв"ячуючи йому статтю, яку написав у 1933 р. Згадував про його і перед смертю в своїм листуванні:

Саме вчора прочитав я ще не знані мені новелі **Galsworthy**. Що за краса! Що за майстерство! Тож соромно після нього писати. Це звичайно не **Huxley**'і теперішні, і **Mangham**'ові далеко до "великого Джона," а **H. Walpole** просто партач!...І.

Леонід Мосендз шукав дороговказів для свого літературного вияву. Шукав кращих форм презентації своєї тематики, щоб через них міг висловити ті думки і почування, які сприяли б кращим зв'язкам людини з її суспільством і навпаки, суспільства з окремими індивідами. В цих шуканнях він звертався до творчості кращих письменників.

Збірка новель "Людина покірна" показує Леоніда Мосендза, як письменника-гуманіста, який долю й недолю людських переживань перетоплював у своєму серці, а тоді відзеркалював у творчості.

У передмові до першого видання збірки "Людина покірна", виданої у Львові 1937 р., Л. Негрицький писав, що "високо розвинений мистецький такт, шляхетність вислову та повне опанування форми ставлять Л. Мосендза на чільному місці в рядах сучасних українських письменників".

Це саме можна сказати й про інші твори Л. Мосендза. Наприклад, про повість "Засів", що видавалася три рази: /Чернівці - 1936 р., Прага - 1941 р., Малін у Бельгії - 1946 р./,

І Леонід Мосендз, лист до Шумовських, 12.10.1948.

ПРОЗА

що її написав Мосендз у період 1930-32 рр. Писав він цю повість під час студій у Брні та під час перебування в моравському санаторії Штернбек.

Повість "Засів" побудована на біографічних мотивах із дитячих літ Леоніда Мосендза. В ній він змалював багаті літературні образи свого батьківського дому. Імена персонажів прибрані, але мають такі характеристики, які збігаються з родовідними даними його родини.

Хлопчина Ніно, який своїми забавами, роздумуваннями та запитаннями творить плетиво сюжету повісти - є центральною особою серед інших персонажів родини Павла Людкевича та всього оточення, показаного в повісті.

Сама назва твору виявляє типовість манери Мосендзової літературної подачі. На перший погляд ця назва може видатися незрозумілою для читача. Лише перечитавши уважно всю повість, читач зрозуміє, чому це автор вибрав назву "Засів", підкріпивши її уривком із Євангелія від Марка про сіяча: "Слухайте: Ось вийшов сіяч сіяти..."

Стрижень повісти криється в складній психологічній ситуації, де малолітній хлопчина Ніно, котрий походив із родини, що втрачала свої українські риси, самотійно скеровував своє єство в українську стихію, шукаючи для себе сприятливого ґрунту, щоб у нього запуснути коріння свого фізичного і духового росту. Цей мотив і був ідейно-художнім завданням автора повісти.

ПРОЗА

Дія відбувається на Поділлі - батьківщині Мосендза. У повісті згадуються населені пункти подільських околиць біля Дністра: Ямпіль, Глодава, Погоряни та річка Дерло. Там жила родина Людкевичів. Повість забарвлена місцевим кольоритом.

Павло Людкевич працював повіреним у справах подільського діди́ча. Крім того, ще мав прибуток із своєї землі на Київщині. Людкевичі вважали себе панами і цим самим вже відокремлювались від українського простолю́ддя. Автор дає родині людкевичів таку характеристику:

...родина Людкевичів є з тих числених на Правобережжі полупанків, потомків колишньої дрібної "руської" шляхти, що вже за давніх давен була стратила всю свою руськість, опісля знов польськість, а тепер знов вважає себе руськими панами та все заноситься "добрим родом", що з діда-прадіда не був ніколи, мовляв, мужицьким.¹

Ця характеристика Людкевичів цілком збігається з тим, що Леонід Мосендз написав у своєму листі-родоводі. На основі цього можна вважати, що повість "Засів" має біографічний характер і побудована на спогадах автора про його батьківський дім. У повісті згадується волинське походження матері Ніна та очікуваний приїзд бабуні-полячки і тітки Марисі. Це також має родовідне та біографічне підтвердження, згадуване вже у першому розділі.

Дитинство Ніна проходило серед української дітвори в герцях і забавах. Там Ніно розмовляв українською мовою, але

¹ Леонід Мосендз, Засів, ст.19.

ПРОЗА

в рідному домі Нінові забороняли говорити тою "мужицькою" мовою. Заставляли говорити тільки російською, яка не мала такої гнучкості, щоб нею можна було переповісти дитячі події дня.

Вимога батьків до мови роздвоювала почуття дитини. Для Ніна рідний дім ставав якимсь дивним, не зовсім рідним. Ніно шукав співчуття своїм ображеним почуттям. Знаходив він те співчуття в другій половині дому - в старій Татарчучки, котра розповідала йому про бувальщину своїх околиць.

Такі розповіді поглиблювали зацікавлення в Ніна. Він роздумував, уявляв картини, "як тоді билися з руськими численні вороги", але все ж таки не міг зрозуміти свого племінного походження. Оповідання Татарчучки були чимсь таким, що уподібнювалося до казок.

Автор пляново поєднує ці два персонажі, виявляючи переходовий ступінь дитячої свідомості малолітнього Ніна. Цим автор приготує читача до сильнішого епізоду, який буде переходовим етапом до глибшого усвідомлення. З цією метою автор komponує епізод поїздки до Глодави. Цей епізод автор дбайливо опрацьовує, насичуючи його ліризмом опису природи, романтикою українського минулого та глибокими переживаннями батька і сина. У цьому місці автор вдається до зворушливих і найглибших інтимних ноток людської психології, до трагізму внутрішньої душевної боротьби, інтуїтивного зову крові і фіналу, коли дитяча голівка звернена до батька за ласкою і радістю була відхилена жестом батькової руки. Це місце в повіс-

ПРОЗА

ті є вершиною літературної досконалости і письменницької спроможности Леоніда Мосендза.

Щоб психологічно глибше і повніше передати згаданий епізод, автор зводить трикутник дійових осіб: Ніно, Павло Людкевич та візник Гаврило. Зводить три генерації. Кожному із них автор дає типову характеристику, яка виявляється в діалогах та в авторському голосі. Наприклад, на запитання Павла Людкевича, зверненого до діда Гаврили, звідкіль він знає про минуле свого краю, - автор відповідає сам:

Звідки все знає дід Гаврило? Та ж це спомин споминів його батьків, дідів, прадідів. Усе те, що пережив, чого був свідком його рід... Це інстинкт племені заховав минуле як скарб нащадкам, щоб ця луна відгремілих подій не давала заснути родовій пам'яті, щоб не висохло джерело племенної свідомости...¹.

Ця коротка, але влучна відповідь автора повніше виявляє причину, чому дід все те знає. Із дідових слів ця відповідь не була б такою виразною, як у мові автора.

Автор також приєднує свій голос до запитання Ніна про Україну, даючи пояснення про спонуку дитячого запиту.

Автор продовжує опис. Показує, як батьки здивовано спостерігають синове захоплення мовою візника; як у батьківській душі хвилюються почуття чогось загубленого. Ще мить - і цілком пробудиться приспана совість Павла Людкевича, але ту мить гальмує його ж самозапитання: "навіщо?"

¹ Леонід Мосендз, Засів, ст.56.

ПРОЗА

Підводячи читача все ближче і ближче до сюжетної розв'язки, автор старається подати найбільш образну картину глибокого психологічного напруження.

Замислений хлопець злізає з козел та здоганяє батька на вузькій польовій доріжці. Він ловить батькову руку, тулиться до неї розпаленим обличчям і заглядає батькові ввічі...

- Куди ж поділася Україна, тату ? Чому тепер її немає ? - Хлопець знов зашпортується, бо пильно слідкує за батьковим обличчям. 1.

Батько переживає внутрішню боротьбу, але не відповідає на синове запитання.

- Ой швидко ж ти посивієш, синку. Занадто бо цікавий. Скачи! Скачи! І він злегка відсовує Ніно від себе. І хлопець нехотячки прискорює крок та поспішає наперед батька, незвично замислений і немов вибитий з колії. 2.

Малолітній Ніно залишився сам перед великим питанням: Хто він ?.. Думки, що виринали навкруги цього багатозначного питання, не давали спокою.

Через якийсь час Ніно покидає батьківський дім, щоб відшукати самого себе. Стається це в тиху погідну ніч. Він не ⁴зав куди іти, лише підсвідомий інстинкт підказував йому шлях на Глодаву.

Автор показує, як Ніно зупиняється на тому місці, де дід Гаврило показував навколишні місця історичного минулого, і там, на межі біля дороги примощується, щоб переночувати.

1 Леонід Мосендз, Засів, ст. 58-59.

2 Там же, ст. 60.

ПРОЗА

Автор вдається до засобу вдумливої мистецької асоціації, показуючи, як ранком до схід сонця вийшов сіяч сіяти озимину і плодотворним насінням розбуджує сплячого Ніна. Тут спадає на гадку: "Слухайте: Ось вийшов сіяч сіяти..." Цей початок, що його навів автор на початку повісти, підтверджується кінцем. Так замкнув автор коло свого задуму.

Послугувуючись багатими засобами художньої мови, композиційними ситуаціями сюжетного плетива, автор добре розв'язав своє літературне завдання. Наповнюючи щиролюдський, ідейний зміст свого задуму естетичними елементами краси і широти, він створив прекрасний твір повістярського жанру.

"Останній пророк"

Роман Леоніда Мосендза "Останній пророк" - це епохальний твір в українській літературі. Твір, що своїм змістом наближається до найкращих творів світової літератури, в яких порушується проблема одвічного шукання правди, тієї правди, яка б привела людство до кращого майбутнього та виявила вартості ідейного буття для людських генерацій.

Шукання правди, як основи ідейних вартостей життя, вже з давніх-давен привертають до себе увагу. Наслідком їх постало вже багато філософічних праць, в яких автори старалися встановити погляд на явища життя та виявити зв'язок тих явищ з абсолют, з Богом. Таким чином зроджувались теорії

ПРОЗА

різного змісту, які згодом погруппувалися та дали основу для трьох основних світоглядних напрямків: 1. Світогляд віри, що базується на трансцендентних, абсолютних і божеських основах людського буття; 2. Світогляд атеїстично-матеріалістичний, який виявив недвозначний намір розхитати ті одвічні основи правопорядку шляхом бунту людини проти віри в Бога; 3. Світогляд екзистенціалізму, що старається погоджувати розбіжності першого і другого світоглядів компромісовою синтезом уподібнювання співзвучних принципів, як також додаванням до них своїх психоаналітичних трактувань.

На такому тлі сучасності, де статика духових вартостей порушена боротьбою ідей, і треба розглядати роман Леоніда Мосендза "Останній пророк", який постав, як вислідне закінчення авторового всебічного спостереження явищ життя. В цьому заключається провідна суть ідеї твору.

Леонід Мосендз приступив до праці над романом "Останній пророк" у 1935 р. Б. Кравців згадує, що друзі відраджували Мосендза від "утечі до Палестини" і переконували, що йому доцільніше було б зайнятися українською тематикою, зокрема подіями 1917-1919 рр., але Мосендз продовжував працю над романом, збираючи потрібні відомості про Палестину та обдумуючи сюжетні й композиційні ситуації багатогранного тематичного плану.

Тема вимагала великих зусиль. Вимагала не тільки художньо-письменницького хисту, але і наукового підходу до те-

ПРОЗА

матичних особливостей змісту, відповідної інтерпретації багатьох моментів і місць історичної та суспільно-побутової натури. Тут треба брати до уваги факт, що автор змушений був переноситися уявою до далекої країни, щоб там, на небаченій ним ніколи території, розгортати сюжетно-композиційні ходи свого творчого задуму. Це, звичайно, вимагало великої праці, бо авторові потрібно було перечитувати масу матеріялу, щоб відобразити природу, клімат, психіку людей та рельєфно-топографічну карту краю.

Мосендз писав роман "Останній пророк" більше десяти років, уважно обмірковуючи кожну ситуацію змісту. Він багато читав довідково-джерельної літератури і художніх творів тих авторів, які писали на подібні теми.

М. Селешко згадує, що він особисто пересилав Мосендзові з Цюриху багато книг на теми жидівського життя, які там можна було дістати в бібліотеці університету.¹ Писав про це й сам Мосендз у своїх листах.

Читаю Талмуд - в німецькому перекладі, звичайно. Моя вчителька старогрецької мови - жидівка з Палестини - померла, навчивши мене лише трохи читати і писати "їдіш". Стара грецька затяжка для мене. Страшна і темна це мова, як і Талмуд темний, - темний, аж боляче читати часом. Потребую дещо для свого роману.²

Далі в цьому листі пише Мосендз про авторів: Дж. Паліні, Ренана, Мережковського.

¹ М. Селешко, лист до автора /В.Ш./, 25.10.1961.

² Л. Мосендз, лист до А. Шумовського, 21.4.1948.

ПРОЗА

Пишете про книжку, що займається особами Пасії /Страстей Христових/. Я читав Життя Христа Папіні, Мережковського. Прекрасні речі. Де там до Ренана... Живі речі. Особливо Папіні добрий.¹

В інших листах Мосендз згадує жидівські журнали і коментує їх зміст; згадує працю Бубнова "Історію жидівського народу"; пише, що читав Й. Флавія, котрий був свідком руйнування Єрусалиму. "Я прочитав Йос. Флавія й Талмуд. Маю фру матеріалу для роману. Думаю добрий буде".²

Багато праці й часу вклав Мосендз до свого твору. Він присв"ятив йому свої знання культурної, начитаної людини. Присв"ятив здібності художника слова, почування християнина, біль благородної душі, безсонні ночі роздумувань і трудові дні багатолітньої праці. Взагалі історія появи роману вже сама собою могла б бути темою для літературного твору.

Праця письменника - тяжка праця. Особливо тоді, коли письменник підходить до обраної теми серйозно і широко, вкладаючи до твору всю свою душу. Власне це й робив Л. Мосендз.

Після другої світової війни, перебуваючи у Бльонав /1947 р./, як пише Б. Кравців, Мосендз уже мав готові дві частини роману - "Батьки" і "Вибранець", що їх вислав до друку в Бельгію. Ці дві частини не були там надруковані. Вони були затрачені на якийсь час і Мосендз з трудом домігся їх повернення. Він вже навіть почав був переписувати їх наново

¹ Л. Мосендз, лист до А. Шумовського, 21.4.1948.

² -----, лист до М. Селешка, 14.5.1948.

ПРОЗА

з пам"яти. Це нервувало хворого Мосендза і підривало його сили.

Мосендзові не судилося побачити твір надрукованим. Появився він друком аж через дванадцять років після його смерті. Надруковано твір у 1960 р. завдяки старанням групи осіб, які створили комітет для видання Мосендзових творів.

Надрукований роман складається з трьох частин: "Батьки", "Вибранець" і "Манівці". Частини ці ілюстровано ілюстраціями роботи Мирона Левицького.

Із Мосендзового листування /лист до М. Селешка/, виходить, що роман "Останній пророк" був готовий до друку вже на початку червня 1948 р. Крім того, Мосендз згадує чотири частини роману, які він пропонував видавцям за таку ціну: "За I. част. я жадаю 200 шв. фр., за другу теж, за 3-тю 300 і за четверту теж 200 шв. фр."І.

До друкованого роману "Останній пророк" та четверта частина не увійшла. Ні про назву, ні про дальшу долю її немає більше згадок у листуванні Мосендза. Але із змісту виданого роману видно, що він міг би бути продовжений.

Роман "Останній пророк" - це твір про Івана Христітеля. Його народження, дитинство, молодість та шукання правди, як єдиної цілі життя і духового удосконалення.

Автор не показав у творі всього життя Івана Христітеля. Обривається твір на дуже важливому місці, на тому міс-

І Л. Мосендз, лист до М. Селешка, 8.6.1948.

ПРОЗА

ці, де мала б виявлятися християнська велич Івана Христителя. Це означає, що твір не закінчений. Автор або не встиг його закінчити, або закінчення не увійшло до надрукованого видання. Можна також припускати, що автор свідомо подав таке закінчення, бо, як згадує М. Селешко, Мосендз боявся братися в романі за постать Христа. Про це він особисто говорив Селешкові в Братиславі.

Пригадую ще з 1939 чи початку 1940 р., в часі одних відвідин у нього в Братиславі, він читав мені уривки "Пророка" і казав, що не чується на силі дати образ Христа. I.

Твір Леоніда Мосендза "Останній пророк" тематично і композиційно побудований в широкому пляні і своїми розділами розкриває багато епізодів пізнавального значення, які пов'язуються своєю історичною тяглістю із проблемами неспокійної сучасності.

Крім часу і місця подій, показаних у творі, автор розгортає різноманітну канву образів з людськими переживаннями на тлі взаємовідносин реального і абсолютного. Ті глибокі змістом трактування явищ життя, що їх відмічає автор - дають багато до надуми сучасній людині, яка живе у світі боротьби ідей.

За жанровим визначенням твір Мосендза "Останній пророк" являє собою історично-суспільно-психологічний роман, в якому зображено життєвий шлях героя в тісному зв'язку із роз-

I М. Селешко, лист до автора /В.Ш./, 25.10.1961.

ПРОЗА

витком історично-суспільних відносин. Герой виступає співучасником колосальних суспільно-світоглядових перемін, які відбувалися в його країні і впливали на переформування світу.

Композиційні особливості роману пов'язані із задумом автора. Вони розміщені в широкому тематичному полі так, щоб охопити і пов'язати сюжет у довгому триванні часу.

Перша частина роману, крім домашніх обставин Єгоханових батьків Захарія і Елісеби, розкриває картини старого палестинського міста Гебруну, його колишню славу та провідну історичну роль. Геброн, як одно із найстарших міст світу, був суперником Єрусалиму, а гебронці з почуттям вищости дивились на Єрусалим. Ця частина роману творить собою експозицію і вводить читача в сюжет, знайомлячи його з історією, побутом та природою палестинської землі, як також показує образні риси життя Захарія і Елісеби - батьків Єгоханана.

У першій частині автор вдалим комбінуванням матеріалу досягає всебічного охоплення важливих подій тогочасної Палестини. Тут і настрої жидівського населення в очікуваннях сподіваної появи Месії, і характеристика римлян, Іродового правління та провідних середовищ-сект садукеев і фарисеев, які вірою і законом часто прикривали своє фальшивство, що в інтенції було спрямоване до вузьких інтересів особистих вигод і задоволення егоїстичного самолюбства.

Автор час від часу посилається на прадавні згадки про жидівських героїв, царів і пророків; вдається до змісту

ПРОЗА

жидівської релігії, до писаних і неписаних законів; подає образ політичного життя римської держави, як імперії, що вже виявляла ознаки занепаду.

Автор наводить багато імен додаткових осіб, які своєю поведінкою, думками, взаємними діалогами розкривають, доповнюють образність змісту. Наприклад, перша частина має близько півсотні імен. Це доказує, що автор багато працював, бо імена персонажів являються важливим середником у розвитку дій. Власне за іменами слідкує читач, щоб сприймати сюжетну тяглість твору. Треба вказати, що імена додаткових персонажів мають національно-територіальні визначення і це полегшує сприймання і розуміння ролі персонажів: зайшлих торгівців, легіонерів, освічених рабів-писарів та римської адміністрації. Мова персонажів типізована.

Автор наводить назви територіальних місцевостей, торговельних шляхів. Ці назви виходять з розмов легіонерів про місця їхньої служби чи згадок про їхні батьківщини. Такі згадки поширюють розуміння географії світу і простір тогочасних політичних впливів Риму.

У першій частині автор особливу увагу зосереджує на вияв почувань палестинського населення пов'язаного з сподіваннями появи Месії. Ці моменти являлися основними в тематично-композиційних завданнях автора. Для того, щоб передати ті настрої, що ними клокотала Палестина, автор послуговується різними засобами. То використовує розмови жінок біля криниць,

ПРОЗА

то вислови задуманих мужів біля молитовних домів, то запал молоді в стику із римською чи Іродовою адміністрацією. Але для того, щоб виявити глибший філософічний погляд на прихід сподіваного Месії, - автор вдається до композиційного засобу листування між освіченими людьми. Автор вкладає свої думки високого світоглядного значення в лист писаря грека Клеанта, що його Клеант писав до свого учителя Хармідеса.

...довідався я, що той очікуваний має зватися так якось як Мейсеос, чи Мойсіс, що по-нашому значить Христос. Він буде сотером не лише для тих, хто в нього вірить, але й для цілого людства. Ні, ти лише уяви собі, вчителю! Спасителем усього людства! Не лише їх, жидів, чи й нас, греків, але всіх, усіх, в Азії, на Сході й Європі! Від гіпербореїців до стовпів геркулесових! Щось подібне має, як пригадую, й римський Вергілій у своїй четвертій еклогі Буколік. Він там також пророкує, що з приходом на світ якоїсь дитини зійде на землю золотий вік.¹

Далі Мосендз висловлює мовою Клеанта свої розважання про вчення Платона, називаючи його "великим вчителем".

Якщо, за словами Великого Вчителя, над космосом речей мають запанувати ідеї, то чи ж не повинно нарешті прийти до тої рівноваги, в якій розплинеться твоє й моє рабство, неволя нашої Геллади, римська загарблівість, жидівська зарозумілість?..
...іноді ловлю я себе, як, у часи задуми над дощиною, креслить мій стилос це дивне ім'я: Христос...².

Зміст цього листа з таким високим св"ятково-урочистим тоном - виявляє всесвітнє значення християнства, а одночасно свідчить про письменницький рівень і композиційну

1 Леонід Мосендз, Останній пророк, ст.144.

2 Там же, ст.146.

ПРОЗА

вправність Мосендза. Щоб передати такі високі думки, треба дійсно писаря- філософа, бо жидівське простолюддя, яке хоч і покладало найбільше надій на прихід Месії, - не могло піднятися своїми думками так високо, а св"ященство було приковане до догм свого закону і, ні Вергілій, ні Платон їх не цікавили. Зрештою, Вергілій і Платон були чужинцями, а в жидівському розумінні "тіло чужинця, тілу осла подібне".

В оцінці характерів персонажів Мосендз подбав, щоб Захарій і Елісеба були на видних місцях в розгортаннях змісту. Надзвичайною теплотою оповиває автор їхні родинні взаємини, шукає найкращих висловів для передачі їхнього почуття, мови та взагалі поведінки. У слова молитви Елісеби автор вклав все те, що розробляв у дальших розділах частин твору, доповнюючи ту основу деталями історичних фактів та художнім обарвленням. Молитва Елісеби являє собою одне з кращих місць твору.

Боже єдиний! Ти бачиш страждання народу мого!
 Наче лев здобич, ухопив нас чужинець і саме ім'я наше
 хотів би стерти з лица землі... Пошли народу своєму,
 благасмо, Месію свого! Хай веде народ за закон, за
 храм, за правду Твою... Здійми з мене прокляття безплідності,
 дай мені дитину, даруй мені сина!
 ...як покличе Його Месія. Сама віддам Йому дитину свою!
 За храм, за народ, за закон! І.

Персонажові Захарія автор відвів менше місця ніж Його дружині Елісебі, але показав Його на тлі важливих подій, як св"яченика і патріота, наділяючи Його рисами людини, яка гідно виконує обов'язки свого призначення. У відповідних

І Леонід Мосендз, Останній пророк, ст.16

ПРОЗА

місцях автор підкреслює думки Захарія, в яких просвітлювалися зародки християнських ідей, надій, що прийде "Бог міцний, Батько вічності, Володар миру..." Автор доповнює характеристику Захарія мовою колишнього св"ященика Давида, який з поваги до Захарія висловлює йому свої міркування про старий закон і ідеї вічного життя, як безсмертя душу переносить у безмежний простір вічності.

Такими міркуваннями Давида повніше розкривається його ж власний духовий світ віри і надії. Це можна назвати художньою методою самохарактеристики персонажа. Автор свідомо зводить ці два персонажі, бо вони мають риси подібності. Давид, як і Захарій покірно зносили безсинів"я і знаходили заспокоєння в служінню народові й вірі.

Урочистість, таємнича містика, окрилене ідейне піднесення просвічується в словах Давида, звернених до онімлого захарія. "...я вже чую голос, чийсь голос, що гукає до світу: приправте йому шляхи через пустелі душ своїх, нарівняйте йому стежки життя нашого!"¹. Тут автор, здавалося б навіть непомітно, мовою Давида подає передвістя скорої появи Івана Христителя, як казав пророк Ісая.

Тут треба вказати, що Мосендз відвів мало місця для персонажу Захарія, батька Єгоханана. Захарій, як відома особа релігійного світу, мусів би мати більше місця в творі.

¹ Леонід Мосендз, Останній пророк, ст.77.

ПРОЗА

У характеристиці жидівського суспільства Палестини автор старається подати повну картину адміністративного апарату, провідних верств і нижніх верств населення за класовим поділом. Автор показує, що влада жидівського життя була в руках римлян, царя Ірода Великого та синедріону. Пострахом для жидів були не так римляни, як кровожадна постать їхнього царя Ірода, якого Мосендз показує, як жакливого тирана.

Як той Хронос, що пожирає своїх дітей, пожирав й Ірод своїх родичів і друзів...спочатку наказав замордувати свою красуню жінку Міріам...Потому наказав задушити своїх синів од неї - Аристобула й Александра...отруїв брата Ферору...а нарешті взявся за сина Антипатра від другої жінки Доріс, якого був раніше проголосив своїм наслідником.¹

Подібними рисами характеризував Ірода Великого й Дж. Папіні в своєму творі "Життя Христа".

Herod was a monster, one of most perfidious monsters of the many...Not content with having killed Mariamne, he put her mother, Alexandra, to death as well...Later, afraid that the sons he had had by Mariamne would wish to avenge their mother, he had them strangled. Himself at the point of death he gave the order to kill a third son, Archelaus.²

Через цинізм і тиранство ненавиділи Ірода також і в Римі. Мосендз підкреслює це поведінкою консула Вара, який з огидою ставився до Ірода і висловлював думку Августа, що "краще бути римською свинею, як Іродовим родичем..."³.

¹ Леонід Мосендз, Останній пророк, ст.100.

² Giovanni Papini, Life of Christ, p.27.

³ Леонід Мосендз, Останній пророк, ст.128.

ПРОЗА

Садукеї та фарисеї, що з них складався синедрион, не були ідейними слугами Божої правди. Оцінку одних і других подає Мосендз через мову Давида, як також поведінкою персонажів: садукєя Ганана, що пропонував римському вельможі Квіріну срібло, золото та зрадницькі послуги, щоб здобути для себе впливове місце коген героша; багатого фарисея Баназара, що зігнувшись, як жебрак-мудрець, просив у простолюддя поради для свого спасіння; фарисея Гаріма, який штучною позою довгої молитви демонстрував свою вдавану побожність.

Коли йдеться про революційний вияв акцій месників-зелотів, то й вони грішили ідейністю. Мосендз влучно характеризує всі секти словами Давида:

Бо для кого має він прийти тепер? Для наших первосвящеників, що ненавидять навіть натяк на Месію... Чи може прийде для фарисеїв? Для тих законників, щоб поділити остаточно народ на хаберимів, гаонів, рабамів та аморів... Чи може Месія стане вождем зелотів і виріже всіх римлян й іродіян? А далі що? Чи може з есеями заховається до печер Галааду?¹

У першій частині роману Мосендз не тільки вичерпуючи відобразив всі сторони життя Палестини, але й робив навіть екскурси поза Палестину. Плянуючи першу частину, як експозицію, як ключ до зрозуміння наступних частин - Мосендз цим самим перевантажив її за рахунок наступних і цим же проявив помітне схилення композиційної структури.

Друга і третя частини хоч і мають місцями напруження, конфлікти, глибокі психологічні моменти і прикрасу художніх

І Леонід Мосендз, Останній пророк, ст. 76

ПРОЗА

образів, - все ж таки помічається якась непевність автора у вияві характеру Єгоханана. Помічається навіть щось таке, що двоїть логіку поведінки головного персонажа. Замість чітких образів додаткових персонажів, які б мали доповнювати риси Єгоханана, як, наприклад, золоти і ремісники - появляються якісь бліді тіні і серед них губиться фабула і провідна суть ідейного обличчя героя.

У романі, а особливо у взаєминах молодих людей, можна і навіть потрібно, у деяких місцях, показати пальці смаглих ніг дівочого тіла. На таку природну принаду міг задивлятися легіонер, купець, кожний юнак і навіть св"ященик, але ніколи пророк, котрий ще в лоні матері був призначений для завітної ролі. Про це ж говорить Елісеба: "Ти з безвісти Господньої об"явився і через мене ступив на шлях життя. Не охибни з колії! І вдень, і вночі тримайся її..."¹.

Автор навіть дав Єгохананові сікарський меч. Правда, Єгоханан не робив з того меча практичного вжитку, бо грабунком багатія Беназара обійшовся так, що Беназар помер від розриву серця. Іншими словами, була смерть, але не вбивство. Цей епізод звучить у творі, якоюсь штучною вставкою, як данина фабулі. Не виправдує місця й пояснення про те, що Єгоханан відштовхнув "легку руку" Пітори, яка доторкнулася його пліч попри те, що ароматний запах запаморочив його уяву.

¹ Леонід Мосендз, Останній пророк, ст. 252.

ПРОЗА

У першій частині "Останнього пророка" автор зумів досягнути зразкового гармонійного поєднання ідеї з художньою формою. Ідея місцями навіть домінувала над формою. Знову ж, у двох останніх частинах, навпаки, - художністю форми автор намагався надолужувати в тих місцях, які виявляли послаблення ідейно-провідного мотиву.

Цей факт можна пояснювати тим, що автор був хворий і фізично знеможений, щоб могли втримати послідовний рівень ідейного і художнього піднесення в такому широкому тематичному полі.

Коли говорити про роман, як цілість - треба ще раз зазначити, що Мосендз виявив себе у ньому здібним письменником - майстром художньої думки. Бо якщо перед читачем і недосить ясно, хоч і недосить виразно вимальовується постать провідного персонажу, - то все таки дуже яскраво виявляються образи дійсності. Тієї дійсності, яка знаходить для себе аналогічні відображення серед суспільств нашого часу, в тому числі й українського суспільства. Це й, мабуть, дало привід Б. Кравціву розглядати твір в суто українському національному розумінні, що, звичайно, позбавляло б його висоти вселюдського значення.

Автор довів героя крутими стежками до тієї межі, звідкіль розходилися шляхи божого і людського. Тим місцем був Єрусалим. Звідціль і снував автор основу найбільшої частини роману, яку назвав "Манівці".

ПРОЗА

Не хвалить Мосендз Єрусалиму. Не хвалить його також Дж. Папіні. Правдоподібно Мосендз взурувався на Папіні. Мосендз порівнює Єрусалим до повії Аголи, пишучи: "Зверху були пахоші, срібло й золото, шарлат й лен, а в середині всяка мерзота й огида!".¹

Подібну оцінку Єрусалиму подає й Дж. Папіні:

Jerusalem like all capitals - great sewers to which flow the refuse, the outcast, the rubbish of the nations - is inhabited by a mob of frivolous, elegant, idle, skeptical and indifferent people, by a ceremonious patrician class who have kept only the tradition of ritual and the sterile rancor of their decadence...².

У вияві жидівської релігії Мосендз старався бути об'єктивним. Він старано просліджував джерела, шукаючи пояснень трактатів про суботу, десятину, філософії сект, тощо. Мосендз відзначає сильну релігійність жидів. Про сильний вплив Торагу на жидівське суспільне життя згадують й інші автори. Наприклад, Н. Daniel-Rops у "Jesus and His times"³.

Остап Тарнавський у своїй статті про твір Мосендза відзначає, що Мосендз "докладно вивчив історію, побут, суспільне, політичне і релігійне життя жидівського народу..."⁴. Далі пише Тарнавський, що Мосендз зосереджував свою увагу не так на біографії героя, як скоріше на шуканнях шляхів до вселюдської правди.

¹ Леонід Мосендз, Останній пророк, ст. 309.

² Giovanni Papini, Life of Christ, p.70.

³ Н. Daniel-Rops, Jesus and His times, p.83.

⁴ Остап Тарнавський, "Роман Леоніда Мосендза", УЛГ.

ПРОЗА

Провівши героя через викладові залі законоучителів - фарисеїв і садукееїв, через печерні сховища революційних месників-зелотів, - автор залишає його на роздоріжжі з думками на самоті. Куди іти? де шукати оборонців народу і правди? Це було продовженням тих думок, які ставив герой матері в шкільні роки гебронського життя: "Мамо, скажи! Скажи мені, мамо! Де батько мій? Куди подівся Давид? Куди відійде народ наш?.. Чому живому псові, каже Премудрий є краще ніж мертвому левові?"

Автор ще раз веде героя до Геброну, щоб висловити стримані, але глибокі психологічні емоції, підкреслюючи ними вияв умовностей незрозумілого фіналу, масстатичне настороження малюнків гебронських пейзажів, контрасти життя і смерті, розмежованість світів: міста і долини мертвих.

Природою, пейзажем доповнює автор, доповнює психологізм почуттів, асоціює природу з моментами життя. Обдуманно показує стару смоковницю - "спокійну, мудру й плодовиту королеву ізраїльських левад", що її обнімає герой з сльозами, як дорогий символ материнства, як свідка свого зачаття...

Далі автор приводить героя до могил батьків, щоб він востаннє поклонився їм і повторив обітну присягу: "За закон, за храм, за народ!" Цим автор і замикає коло думок, почувань і поступовань тієї частини життя героя, яка була тільки людською, а ту, що належала до вищої сфери - залишив, як непорушну св"ятисть, як абсолют незрушених основ, які стоять понад життям, і понад творчістю.

Р О З Д І Л І У

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ Л. МОСЕНДЗА

ФОРМАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Формально-естетичний кодекс Леоніда Мосендза, як поета і прозаїка, багатогранний художніми особливостями, як своєрідністю його стилю.

Як уже згадувалося у вступі другого розділу, неоклясицизм відбився в поетичній творчості Мосендза помітним впливом поета М. Рильського, який був одним із членів "п'ятірного грона" київських неокласиків.

В. Державин у своїй праці "Поезія Миколи Зерова і український класицизм" пише, що:

.../насамперед, у так званій празькій поетичній школі/...літературний процес, очевидно, відбувався б інакше без співучасті Клена, без вельми значного впливу поезії Зерова на Клена, Стефановича, Андрія Гарасевича, поезії Рильського - на Мосендза, Гординського, Богдана Кравцева...І.

Про схильність Мосендза до класицизму пише також Святослав Гординський.

Класицизм Мосендза впливав із вишуканих, шліфованих строф добірної поетичної лексики, якою він поєднував форму й зміст у цілість мистецького звучання. Він розвивав свої власні принципи естетики, які відзначалися побудовою віршів, їх ритмікою, комбінацією звукосполучень, різною строфікою, кольоритом художніх образів.

І В. Державин, "Поезія Миколи Зерова і український класицизм", Sonnetarium, Берхтесгаден, 1948, ст.52.

ФОРМАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТИ МОСЕНДЗА

Особливо заслуговує на увагу Мосендзова строфіка. У віршах бачимо різні поєднання строфічних рядків, різні варіанти римування, чергування наголошених і ненаголошених звуків стопного поділу. Тут і звичайний чотиривірш із суміжним чи перехресним римуванням, і - як стверджує С. Гординський - "вигадливі 5 і 6 рядкові строфи", строфи семирядкові, октавні та сонетні форми.

Поема "Волинський рік" написана октавою, як про це твердить сам Мосендз в поясненнях до поеми. Хоч правда, Мосендз має в поемі також і семирядкові строфи - строфи заспіву і доспіву.

Треті вставні рядки строф заспіву поеми "Волинського року", які погоджені суміжним римуванням другого рядка, увів Мосендз для кращого вияву своєї думки. Ними він ширше пояснює дію, чинність прикметних складників, їх кількість та інше. Наприклад:

1/ Онуків їх,- творців нових темниць,	/а/	
2/ нового міжпланетного звичаю,		/б/
3/ утопленого в послузі одчаю,-		/б/
4/ поборював твій батько і границь	/а/	
5/ був змушений шукать нового краю,		/б/
6/ щоб утекти кайданів і вязниць,	/а/	
7/ наганом вдосконаленого раю.		/б/

Як видно із наведеного прикладу, страфа вірша має непарне число рядків і разом з тим, непарне число римованих закінчень, які чергуються порядком аббабаб.

ФОРМАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ МОСЕНДЗА

З інших форм строфіки віршів Мосендза можна навести більше прикладів: октаву, звичайний чотирирядник /катрен/, п'ятирядник, як, наприклад, "Ода до трактора" та інші.

Октава - це строфічний розмір вищого поетичного засобу. Октавою писали такі поети як Т. Тассо, Аріосто, Байрон. Іван Кошелівець зазначає, що крім Куліша, Самійленка та неокласиків, октавою писав і Т. Осьмачка свою поему "Поет".¹

1/	А на амвоні темнім чорна ряса	/а/	
2/	взиває каяття в долину сліз.		/б/
3/	Суворо спогляда з іконостаса	/а/	
4/	синкліт святих із потемнілих риз,		/б/
5/	і тільки вид нерукотворний Спаса	/а/	
6/	з любовію зглядається униз		/б/
7/	на суми і жалі людського роду,	/в/	
8/	на ту ж, безпечну від віків, природу	/в/	

Цей приклад октави з поеми "Волинського року", як бачимо, має порядок римування абабабвв. Два останні рядки в'яжуться суміжно окремою римою. Без цих двох рядків октава перетворилася б у шестирядник секстини. Іван Кошелівець пише, що Мосендз послуговувався розміром секстини: "У нас відомі як автори секстини М. Жук і Л. Мосендз".²

При розгляді поезій Мосендза виявляється, що він, пишучи їх, не починав усіх рядків великою літерою, а писав їх із малих літер, за винятком, звичайно, перших рядків та тих, що слідували після крапки. В. Сімович зазначає, що така форма писання віршів властива для чеської поезії.³

¹ Іван Кошелівець, Нариси теорії літератури, ст.67.

² Там же, ст.110

³ В.Сімович, Граматика української мови, ст.488.

ФОРМАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ МОСЕНДЗА

Форма, зміст та естетична привабливість кожного літературного твору оцінюється з перспективи трьох поглядів на даний твір. Як пише Тодор Павлов, ці погляди стосуються "загального, особливого і поодинокого": "загальна культура, спеціальна художня майстерність і творча індивідуальність художника".¹ У творчості Мосендза ці елементи розподільної оцінки виразно помітні. Мосендз, як письменник, поєднав у своїй творчості думки мислителя, пильного спостерігача та майстра художнього вислову з властивою собі манерою естетичної подачі.

Вибір теми і підкреслення в ній оригінального і суттєвого, творча індивідуальність у вияві високих думок, як типовість - додають його творам філософічної вдумливості, вищості й поваги. А на особливу увагу заслуговує його образність, якої досягає мовними засобами.

Мосендз часто послуговується народніми приповідками, як це видно в поемі "Волинський рік" : є каяття - немає вороття; це сталося за царя Тимка; нема то, як котіві і попові, та інші. Зустрічаються часто дієслівні синоніми, метафори, тропи, комбіновані словосполучення, як також різноманітні епітети, які підсилюють барвистість образів: ігласті сплети, сизі хмари, килимні простори, тасмні руна, поранні роси, посивілі дні, сафіровий бір, тремітні зірки, многокрила пісня, ворожлива принада та багато інших.

¹ Тодор Павлов, Питання теорії та історії літератури, Київ, 1959, ст.62.

ФОРМАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТИ МОСЕНДЗА

У повісті "Засів" автор послуговується засобом паралелізму, щоб повніше виявити настрій героя повісті Ніна:

То не гурт подорожніх попасас коней одаль шляху, то на широкости піль насипас козацьке військо високу могилу над поляглими товаришами. То не ганчар ве-зе свій крам на ярмарок відпустовий, то очайдушний ота-ман озирає своє військо з високонавантаженого воза й сумно похитує головою. То не прочани сунуть повз шлях, то бранців женуть бусурмени у Волоську землю, в Туре-цький край, до далекого Царгороду.¹

Засіб такого паралельного порівняння² поширює образ уяви, розкриває почування героя повісті.

Пов'язуючи зміст із місцем дії, автор іноді вдається до образу, яким поширює простір. Автор використовує для цього пейзажну картину, або монолог задуми персонажа, щоб подати ширшу просторінь для уяви. Подекуди таким художнім образом автор приготує читача до якоїсь важливої події, або прос-то робить зачіпку для своєї творчої фантазії. У таких карти-нах найкраще виявляється Мосендзове відчуття естетичної кра-си, виявляється запас слів та фразеологічно-стилістична особ-ливність його письменницької манери. Ось приклад:

А вітер мчить. Десь на південному сході над самим Чорним морем, набрався він безудержного розгону й насякнув солоною вогкістю його хвиль, з дунайських гирл вивіяв тасмничий очеретовий шелест, з плаского Ба-рагану видув тьмяні пахоці його сухих зел, розм'ятав ватри волоських чабанів і, напосний усіма ароматами, шумами й акордами свого шляху, влітає розпатланий і ярий у Дністрові яри.²

¹ Леонід Мосендз, Засів, ст. 55

² Там же, ст. 62.

ФОРМАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТИ МОСЕНДЗА

У романі "Останній пророк" автор, здавалося б тільки малює для читача палестинські краєвиди такими авторськими відступами, але справжнє призначення тих картин виявляють побічні нотки підтекстів, призначених до вияву основного плану й бажання персонажа.

Перед нею високорівня Юдейських гір, що розлогими, горбовими хвилями спускаються до північного заходу. Від ближчої околиці Гебруну, аж до далини, - вся вона затоплена тонкою імлою пороку, що золотиться від західного сонця. Його червонасте коло вже сідає, генген за Аскалоном, за Сароном, до Великого моря. Темною купою причаївся вже Бетцур на Єрусалимській дорозі у вечірньому сутінку долина, дозолочуються на сході скелі Юдейської пустелі, ані вітерець не зворухне гарячим вечірнім духом. І в урочистій тиші лише чути, як лунко гупає об землю перестиглий плід.¹

Автор подав чудову картину палестинського передвечір'я, призначену для кращої передачі думок Елісеби, що так прагнула позбутися свого безпліддя.

Цілий розділ присвячений описові роздумувань Елісеби, поряд з якими автор увесь час натякає, що "ячмінні поля давно видали свій урожай", що "виноградні лози вгинаються до землі від тягару грон, а віти смоковниць обважніли від плодів".

Захід палає передзвістям перших осінніх вітрів. Але тепер тиша. Лише від часу до часу гупають об землю перестиглі плоди.²

Автор вдається до тонкого засобу мистецької асоціації. Персонаж знаходиться в центрі уваги, а все оточення

¹ Леонід Мосендз, Останній пророк, ст.12.

² Там же, ст.15.

ФОРМАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТИ МОСЕНДЗА

підпорядковано провідній думці почувань персонажа , щоб краще їх відобразити.

Коли Елісеба впевнилась, що її молитовні прохання нагороджені волею Всевишнього, - її думки линуць у далину майбутнього: "Очі в безмежному розгоні не мали границь, а серце радісно линуло за ними в цю безмежну просторінь".¹ Далі від обважнілих плодами смоковниць, далі від обважнілих виноградних грон. У наступних розділах автор уже не згадує ні врожайних піль, ні плодів, а поширює простір якнайдалі, щоб приготувати місце для того, хто має принести плоди духа.

Автор наводить в "Останньому пророці" багато порівнянь, приповідок із жидівського закону й побутових навиків. Порівняння ці відповідають місцеві дії, природі оточення. Так, наприклад, характеризуючи Давида, автор порівнює його постать з сірою горою. В іншому місці пише, що "дні його похилилися вже вечірніми тінями". Коли Давид навчав Елісебу про те, як вона має виховувати сина, що його душа була "як родючий намул Йордану", то "таємничість вечора трепотіла над ними крилами перших кажанів", "...то не перші зорі засвічуються над кружиною, а очі жорстоких велетнів пильнують меж обіцяного краю"... "мовчить земля й зідхає небо" та багато інших, які виявляють естетичну індивідуальність Мосендзового розуміння художньої краси, висловлюваної засобами мови.

¹ Леонід Мосендз, Останній пророк, ст. 94.

ФОРМАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТИ МОСЕНДЗА

Леонід Мосендз не тільки майстер стилю, фразеологічного літературного вислову. Він також чуйний естет. Знавець глибоких нюансів людського психологізму. Він умів вкладати навіть у, здавалось би, непоказні деталі природи - суттєві моменти головного струменя розвитку подій. Це вже дійсне мистецтво. Мистецтво не тільки вислову, але й самого способу думання.

У своїх шуканнях естетичної краси Мосендз не завжди йшов втоптанними стежками своїх попередників. Він дбав про своє власне розуміння прекрасного, показуючи його навіть у тих місцях, де воно залишалося непомічене.

Як у попередніх розділах, так і в цьому ще не ставилося виразно питання про те, де Мосендз був кращим творцем - у поезії чи прозі. Тільки було зазначено, що в прозі видно Мосендза виразніше. Тобто, видно те типове, своєрідне, що характеризує його, як мислителя і художника в письменстві. Про поезію він сам висловлювався: "Взагалі віршів не люблю і пишу їх з великим болем..."¹. Цей його вислів, до певної міри, допомагає у підсумках до висновку, що Леонід Мосендз сильніший в своїй прозі, ніж у поезії. Але цей висновок не применшує його поетичних здібностей і його поетичних творів, які вже мають своє місце й оцінку в українській поезії.

¹ Л. Мосендз, лист до А. Шумовського, 19 березня 1948, Наведено за Літературно-Науковим Вістником, Мюнхен, січень-лютий 1949, ст.197.

ФОРМАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТИ МОСЕНДЗА

Прихильну оцінку творчості Леоніда Мосендза і його товаришів-вістниківців подає Д. Донцов:

Маланюк, Клен, Теліга, Мосендз, Ольжич - і ще один чи двох - ось ті трагічні оптимісти, які узріли красу в героїці...Кожну тему обдерли вони з її кожно-часової, мимолетної одежі, взявши з неї вічне, незмінне - "абстрактне" і найбільш конкретне!... Вони були тими, що принесли благословенство життю в його найстрашніших виглядах, що в сназі формування "пянки і завзяті" - знайшли відвічне джерело гарного...¹.

Страшна недуга легенів, туга за батьківщиною, за родиною і матеріальна скрута не перешкоджали Мосендзові шукати прекрасного і творити прекрасне. Цей факт знаходить підтвердження в поглядах Шопенгаувера на красу. Він каже, що чарівна картина заходу сонця завжди буде гарна. "Все одно, чи бачите ви захід сонця з вікна тюрми, чи палацу".².

¹ Д. Донцов, Дві літератури нашої доби, Торонто, 1958, ст. 284.
² Там же, ст. 226.

ЗАКЛЮЧЕННЯ

В цій скромній монографічній праці зроблено спробу подати інформації про життя і творчість українського письменника, поета та прозаїка, Леоніда Мосендза. Завдання заключалося в тому, щоб зібрати, розглянути й покласифікувати той матеріал, який стосується Мосендзового родоводу, біографії та літературної спадщини, щоб, таким чином, полегшити майбутню працю для тих дослідників, які ще будуть детальніше просліджувати творчість Мосендза в поодиноких аспектах.

Відсутність деяких його поетичних творів із раннього періоду, як також обмаль літературно-критичних матеріалів про його творчість - значно утруднювали працю. Розшуки за його ранніми творами, які велися протягом двох років - були безуспіш^ими, бо видання були малотиражні, а роки війни були причиною затрачання переважної кількості їхніх примірників.

Для повнішого вияву характеру Мосендзової творчості подавалася характеристика того часу, в якому Мосендз формувався, як поет і як прозаїк. Ця характеристика часу відноситься до періоду, який позначився мінливістю ситуацій між двома світовими війнами. Бо на тлі того часу можна краще визначити думки Мосендзового світовідчуження, як головного критерію ідейного спрямування його творчої уваги.

Заторкувалося й ті події, які відбувалися на Україні в пореволюційному часі після 1917-20 рр. і відзначали свій вплив на розвиток українського літературного та культурного

ЗАКЛЮЧЕННЯ

процесу. Подано основні засади літературного вістниківства, до якого належав Мосендз. Літературне вістниківство має свою питому вагу. Зокрема, коли брати в сферу оцінок ті збірні явища, які виявляли спільне і різне в співвідношеннях між літературою поневоленої України і українською літературою на еміграції.

При розглядах поетичної і прозової творчості Леоніда Мосендза бралось до уваги: ідейність змісту, композиційно-художні засоби, а також творчу своєрідність, як індивідуальну рису його, як мистця, що має власний погляд на письменство, має власний стиль для вияву естетичної специфіки задумів.

Наводилися імена визначних авторів світової літератури, що з їхньою творчістю знайомився Мосендз в процесі своїх творчих шукань. Цей факт дуже важливий в оцінці праці кожного письменника, бо він розкриває поле зацікавлень, розкриває його орієнтацію, діапазон мислення й обізнаність з літературними напрямками в ширшому аспекті, виявляє його творче зростання.

У розгляді найбільшого твору Мосендза, що ним є "Останній пророк", наводилися імена тих письменників, які займалися подібною тематикою до тієї, що її розв'язував Мосендз в своєму творі; просліджувалося листування Мосендза, щоб знайти пояснення для кількох причин, які в'язалися із змістом, закінченням твору, тощо. Шукалося подібних думок, подібних

ЗАКЛЮЧЕННЯ

характеристик часу, персонажів, суспільного укладу. Шукалося співзвучних мотивів, як ознак запозичень чи помітних впливів. Тут треба зазначити, що в Мосендзовому "Останньому пророці" подібуються впливи Д. Папіні, автора "Життя Христа", але вони відносяться лише до тих місць тематичного тла, де провідна суть неподільно сходиться в спільний знаменник всіх поглядів, де домінує сила історичних фактів. Але навіть у таких місцях, які виключають переомислення фактів - Мосендз виразно підкреслив свою творчу індивідуальність засобами відмінного фразеологічного стилю, дотримуючись правдивості історичних фактів таких, як, наприклад, характеристики жидівського суспільства, Ірода Великого, релігійних основ, діяльності провідних сект тощо. Правдоподібно Мосендз також робив зіставлення історичних праць Ренана і Й. Флавія, щоб звести і порівняти їх погляди. Про це можна судити по його листах.

Для вияву творчої сили Мосендза приходилося порівнювати його думки і вислови з думками П. Лягерквіста, Б. Пастернака - авторів, відзначених нагородою Нобля. Хоч ці порівняння залишилися поза текстом, все ж таки вони допомагали в оцінці твору Мосендза, який, безпечечно, є цінним вкладом до української прози. Цим твором Мосендз запевнив собі тривале місце в літературі, як письменник, що шукав правди в тематиці і краси в формі, як засобі тематичного вияву.

БІБЛІОГРАФІЯ

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА

Мосендз, Леонід, Засів, Малін у Бельгії, 1946, 102 ст. Повість. Цей твір важливий тим, що містить у собі біографічні мотиви із дитячих років автора. Також твір є свідченням композиційної та стилістичної вправності Леоніда Мосендза.

-----, Людина покірна, Вінніпег, 1951, 142 ст. Збірка новель, де автор показує в особах героїв сильних, волевових людей. Також типізовано показує й інші характери персонажів, як прикладне порівнювання людських натур. Ця збірка новель свідчить про авторові здібності в жанрі новелі.

-----, Останній Пророк, Торонто, 1960, 456 ст. Роман про Івана Христителя. Це останній твір Мосендза. Твір цей є наслідок довголітньої праці автора. У творі в художній формі показано релігійне, суспільне і політичне життя Палестини часів Івана Христителя. Твір також виявляє інтелектуальний рівень автора.

-----, Волинський рік, Мюнхен, 1948, 80 ст. Поема. Автор на тлі пір року показує цілий ряд образів Волині: народніх традицій, побуту, історичного минулого. Поема має в своєму змісті також родовідні дані Мосендзового походження, як також є свідченням про Мосендзову версифікаційну вправність.

-----, Канітферштан, Інсбрук, 1945, ст. 34. Поема. Автор показує в ній подорож провінціала-дяка, який відбував мандрівку до чужих країн. Поема має жартівливі вставки, але зміст її показує, що своя батьківщина є завжди кращою. Крім художньої сторони, поема має сильні патріотичні почуття.

-----, "Ми були", Вірш, Вістник ч.8. Львів, червень 1933, ст.402. У цьому вірші автор підкреслює сильні мотиви патріотизму. Вірш має порівняльне значення у вияві впливу Максима Рильського на поетичну творчість Мосендза.

-----, "Що перед океаном каравела", вірш, Літературно-Науковий Вістник, ч.2., Львів, лютий 1930, ст.158. Вірш - це погляд Мосендза на життєві явища еміграційної долі. Роздумування, вияв ліризму своїх почувань.

-----, "Сонет сонету", Вірш, Літературно-Науковий Вістник, ч.2. Львів, лютий 1929, ст.100. Вірш про форму сонета. Цей вірш має значення в оцінці поезій Мосендза.

БІБЛІОГРАФІЯ

Горотак, Порфирій, Шияболічні параболи, Зальцбург, 1947, 105 ст. Збірка пародійних віршів, яку написав Леонід Мосендз разом з Юрієм Кленом. Збірку вони видали під псевдонімом. Українська літературна критика прихильно оцінила появу збірки.

Мосендз, Леонід, "Антін Чехов - поет без світогляду", Стаття., Літературно-Науковий Вістник, Львів, 1930, кн. 7-8, ст. 665-667.

У цій статті Мосендз критикує А. Чехова. Доказує, що Чехов не мав світоглядової перспективи. Свої докази базував Мосендз на висловах літературних критиків. Навів також слова самого А. Чехова. Стаття показує погляд Мосендза на мистецтво слова, як на соціальну функцію.

-----, "А. Їрасек", Стаття, Літературно-Науковий Вістник, Львів, травень 1930, кн. 5, ст. 456-457.

У статті Мосендз робить огляд творчості чеського письменника Їрасека, знайомлячи українського читача з Їрасековою тематикою. Ця стаття показує на що звертав увагу Мосендз в своїх оцінках письменників.

Іванис, Василь, Родовід Л.М. Мосендза і його останні листи, Новий Ульм, 1961, 32 ст.

Автор подає важливі дані до родоводу та біографії Леоніда Мосендза. Ці дані мають важливе значення для першого розділу. Автор знав особисто Мосендза ще з Подєбрад і листувався з ним.

Кравців, Богдан, Леонід Мосендз і його "Останній про-рок", Нью-Йорк - Торонто, 1960, 32 ст.

Праця містить у собі багато фактичних даних про життя і творчість Леоніда Мосендза і через це являється цінним джерелом для дослідів.

Е.М./Маланюк, Євген/, "Леонід Мосендз", Вісник, Нью-Йорк, жовтень 1953, ч.6, ст.ІІ-ІЗ.

Автор в оцінці Л. Мосендза висуває думку, що Мосендз не був ні поетом, ні прозаїком з покликання; що Мосендз у більшій мірі був науковцем. Але автор признає його літературний талант.

-----, Книга спостережень, Торонто, 1962, 525 ст.

Автор присвячує Л. Мосендзові цілий розділ: "Спізнене покоління/ Леонід Мосендз та інші/. Автор високо оцінює Мосендза, виявляючи його як письменника і людину. Показує Мосендзових сучасників на тлі часу. Книга має велике пізнавальне значення не тільки для оцінки Мосендза, але й також інших поетів і письменників-вістниківців.

БІБЛІОГРАФІЯ

Таманський, Леонід, "З останніх років життя Мосендза", Українська літературна газета, Мюнхен, січень 1959, ч.І /43/, ч.2/44/, ст. 5, кол.3; ст.4.

Автор подає дані до літературної творчості Мосендза. Зокрема пояснює умови, в яких писав Мосендз "Канітферштан" та місце і дату написання цього поетичного твору. Також подає деякі факти про Мосендзову працю над "Останнім пророком". Доводи Таманського, який жив разом з Мосендзом, являються важливим джерелом.

Тарнавський, Остап, "Роман Леоніда Мосендза", Українська літературна газета, Мюнхен, жовтень 1960, ч.ІО/64, ст.7. У статті автор подає загальні відомості про роман. Також заглиблюється в окремі моменти твору Мосендза, порівнюючи "Останнього пророка" до кращих творів світової літератури.

-----, "Людське життя - це шукання правди", Листи до приятелів, Нью-Йорк, листопад-грудень 1961, ст.ІЗ.

Автор продовжує ту саму тему: про роман Мосендза, заторкуючи стан духовності сучасного світу.

С.Г./Гординський, Святослав/, "Рецензії", Наші дні, Львів, березень 1942, рік І-й, ч.4, ст.ІЗ. кол.І.

Оцінка збірки віршів Л.Мосендза "Зодіак". Автор робить детальний огляд Мосендзової поезії періоду 1921-1936 рр.

Донцов, Д., Дві літератури нашої доби, Торонто, 1958, 296 ст. Книга являє собою джерело для оцінки творчості поетів і прозаїків, що були згуртовані в групу вістниківців. Книга має згадки про творчість Мосендза.

Доленго, Святослав, Донцовщина, Варшава, 1938, В-во "Варяг", 79 ст.

У книзі автор критикує концепцію Д. Донцова, але прихильно оцінює деяких авторів-вістниківців. Ця оцінка стосується також Л. Мосендза.

Шерех, Юрій, "Пам'яті поета", Арка, Мюнхен, 1947, ч.6, ст.2. Автор пише про поета Юрія Клєна, даючи оцінку поетам-вістниківцям і виявляючи напрямні їхньої тематики.

-----, "Року Божого 1946", Арка, Мюнхен, 1947, ч.2-3, ст. І-8, У статті Ю. Шерех згадує про збірку пародій "Дияболічні параболи", даючи їй фахову оцінку, як літературній містифікації. Стаття є джерелом, що характеризує авторів пародійної збірки.

БІБЛІОГРАФІЯ

Шумовська, Ганна, "Спомини про Л. Мосендза", рукопис, 5 ст. Власноручно писані спомини про спільну працю автора з Л. Мосендзом у школі м. Гнівань на Поділлі 1918-1919 рр.

Мосендз, Леонід, Листи, Листи писані Мосендзом до Ганни і Арсена Шумовських, 29.8. 1945; 27.9. 1946; 14.3.1947; 27.7.1947; 11.10.1947; 30.11.1947; 8.2.1948; 10.3.1948; 8.4.1948; 21.4.1948; 17.6.1948.

Поштові картки, 12.1.1948; 26.7.1948; 21.9.1948; 3.10.1948; 12.10.1948.

-----, Листи, Листи писані до М. Селешка, 7 листів, 30.8.1947; 6.2.1948; 2.3.1948; 9.4.1948; 8.6.1948; 14.6.1948; 18.7.1948.

Поштові картки, 15.3.1946; 9.9.1946; 25.11.1946; 5.4.1947; 2.5.1947; 20.5.1947; 24.7.1947; 28.9.1947; 9.11.1947; 15.12.1947; 25.7.1948; 17.9.1948; 6.10.1948.

ДРУГОРЯДНІ ДЖЕРЕЛА

Садовський, М., Лист до автора /В.Ш./, 18.12.1961, Садовський пише в своєму листі, що він не знайшов в архівах /наказах війська УНР/ прізвища Леоніда Мосендза і висловлює сумнів про військову службу Мосендза в українському війську.

Голубенко, Петро, "Чи криза людини визвольного руху", Орлик, Берхтесгаден, жовтень 1947, ч.10, ст. 19-22.

Автор розглядає ідейні напрямні письменників групи, яка була згуртована біля Д. Донцова.

Хвиля, Андрій, /Мусульбас/, "Нотатки про літературу", Критика, Харків, 1928, ч.11, ст.3-30.

Стаття важлива тим, що затримує літературні питання в пореволюційній Україні. Є джерельним матеріалом для характеристики тогочасного літературного процесу на Україні.

Скрипник, Микола, "Актуальні завдання українського літературознавства", Критика, Харків, квітень 1929, ч. 4 /15/ ст. 3-8. Джерельний матеріал до зв'язування літературних подій на Україні після революції 1917-20 рр.

В.Д. /Державин, Володимир/, "Едгар Еллен По", Авангард, Лондон, Мюнхен, ч.10-11 /32-33/, ст. 81-83, грудень-січень 1953-54.

Автор подає літературну характеристику творчості Е.По, наводячи ті факти, які стосуються жанрів творчості По. Відомо, що Мосендз цікавився його творчістю.

БІБЛІОГРАФІЯ

Державин, Володимир, "Поезія Миколи Зерова і український класицизм", Sonnetarium, Берхтесгаден, 1948, Автор говорить про впливи київських неокласиків на поетів еміграції. Зокрема перераховує імена поетів, згадуючи Мосендза і впливи на його поезію М. Рильського.

Русов, Юрій, Поезія визвольних змагань, Торонто, 1954, 110 ст. У книзі наведено уривки з поезій тих поетів, які творили літературну групу "Вістника". Книга містить короткий огляд творчості Мосендза і уривок його "Баляди про побратима".

Павлов, Тодор, Питання теорії літератури, Київ, 1959, 654 ст. Книга займається історично-теоритичними проблемами літературознавства.

Лавріненко, Юрій, Розстріляне відродження, Мюнхен - Париж, 1959, 980 ст. Автор зібрав матеріали з біографій та творчості поетів і письменників, які своєю тематикою підкреслювали життєві проблеми свого народу і за це були знищені, або зазнали утисків від більшовизму.

Юриняк, Анатоль, Літературний твір і його автор, Буенос-Айрес, 1955, 290 ст.

Автор розглядає в книзі ряд проблем, які пов'язуються з працею письменника.

Papini, Giovanni, Life of Christ, New-York, 1924, 416 p. Автор у художній формі описав життя Христа. Також заторкує суспільний і політичний устрій Палестини часів Христа. Мосендз цікавився цим твором.

Daniel-Rops, H., Jesus and His times, New-York, 1956, Vol.1, 314 p.

Автор подав характеристику жидівської віри, як також історичне тло Палестини. Твір має пізнавальне значення для дослідження тематики "Останнього пророка".

Pasternak, Boris, Doctor Zhivago, New York, 1959,

559 p. Твір Пастернака має в своєму змісті деякі місця, які стосуються релігії і віри, як також показує взаємозв'язок людини з людиною, розуміння засад моралі та взагалі поведінку людей в ненормальних умовах.

Качуровський, Ігор, Новела як жанр, Буенос-Айрес, 1958, 32 ст. Історична довідка про жанр новел. Цю працю використано в досліді збірки "Людина покірна".

THE LITERARY WORK OF L. MOSENDZ

ABSTRACT *

Leonid Mosendz - a prolific Ukrainian author who left us his literary legacy which he compiled over a quarter of a century under the difficult circumstances of emigre life, died on foreign soil (Switzerland) in October 1948.

Mosendz was born in Mogilev - Podolski, Ukraine in 1897. Completing Teacher's Seminary at Vinnitsa, he was a teacher. Later was a secretary to the Minister of Education of the Ukrainian Independent Government (1920). He left Ukraine in that capacity when the Russians took over his native land.

Leonid Mosendz matured as a poet and prose writer in a period of change and upheaval of political, cultural and social concepts. The events of that period caught Mosendz and his contemporaries unprepared. They were caught - as E. Malaniuk writes - as the forerunners of the "delayed generation".

Mosendz was an exceptionally gifted man and even beyond the frontiers of his native land, he found the path to higher learning and to literary fulfillment. He managed to attain the level of Doctor of Technical Studies and also of a creative, productive writer, thanks to his diligence and perseverance. This exceptional personality, who coped ably with the hardships of life, shone as an example to others.

* M.A. Thesis by Walter Shelest.

THE LITERARY WORK OF L. MOSENDZ

ABSTRACT

As a leading literary figure among Ukrainian emigrants, Mosendz explored the difficult conditions and raised pertinent questions about the events of those troubled times. He was the bearer of lofty ideas of freedom and spiritual regeneration; a searcher for the source of justice and beauty, in order to revitalize his society and lead it through hardship and crisis to a rebirth. Mosendz was well attuned to the conditions of his time. As a writer, Mosendz was observant and very sensitive to the drastic changes which shook the world in the period between the two world wars. He concentrated his observation particularly on those phenomena which had captured the attention of contemporary writers, all over the world. In these ventures he ranged far from conventional, characteristically Ukrainian themes, but this did not hinder his unfailing spiritual link with his native people - a nation exploited and enslaved by foreign politics. In fact, it is in this synthesis of ideas and points of view that Mosendz shows his true depth as a writer and as a person. He was a man with a European viewpoint, in the best sense of the expression.

Upon examination of the mainstreams of thought in Ukrainian literature during the first half of the twentieth century, one can imagine the general background and locate on this canvas Leonid Mosendz and give him his proper place

THE LITERARY WORK OF L. MOSENDZ

ABSTRACT

among Ukrainian literary figures.

The literary trend in the Ukraine in the period between the two revolutions (1905-1917) was mainly one of traditional ethnographical character. This trend encompassed the contemporary range of experience and was preoccupied with themes of lost freedom, contemporary sketches of suffering and enslavement by other nations, as well as lyrical description of the natural landscape. This was the literary situation in the Ukraine up to 1917. The Revolution ushered in a new phase of literary focus, which placed a stronger, deeper emphasis on the strugglings for freedom by a downtrodden nation.

The military encounters of Ukraine against Russian forces were not successful, but they did add new dimensions to the Ukrainian national psychology. These feelings of the nations were reflected in the literature of the day, giving it a new stimulus which adapted it to the needs of the times.

The conventional ethnic themes gave way to newer broader ones. Writers turned their attention to themes of heroism, national strivings, dynamic action and actual struggle. They had to find new modes of expression, new prototypes of heroes, and more appropriate compositional situations which would give a truer account of the contemporary events.

THE LITERARY WORK OF L. MOSENDZ

ABSTRACT

After the Revolution of 1917-1920, Ukrainian literature gained fresh ideas in emigration life and in Galicia and other Ukrainian areas which were not occupied by the Russians. One of the co-creators of the literature in emigration was Leonid Mosendz, who together with other young literary men, sought to find the meaning of life and his personal relation to it.

Fate was not kind to Leonid Mosendz. In his creative work, he had to overcome the handicaps of difficult immigrant life and tuberculosis. However, he succeeded in producing several works which were well received by readers and critics alike.

Mosendz did not rely only on personal experience and subjectivity in his works, but carefully sought support for his ideas in well-known poets and writers, even though he was one of those who could read time by people's souls. In his research into the literature of other nations, he was helped by his natural ability for foreign languages and even attempted to translate poetry (E.A. Poe, R.M. Rilke, S. Teasdale and others). Mosendz also wrote literary criticisms in which he expressed his views on literary matters, and also acquainted the Ukrainian reader with significant foreign writers and their views, among them J. Galsworthy, A. Irasek, A. Chekhov, F. Dostoevski, also showed his interest

THE LITERARY WORK OF L. MOSENDZ

ABSTRACT

in authors such as R. Kipling, O. Wilde, H.G. Wells, J.E. Renan, G. Papini and others.

His best book in prose is "The Last Prophet" (about Life of John the Baptist). In this book he not only shows his manner of literary presentations but also high level of intellectual knowledge of historical events of that time.

On the basis of research material already gathered for this work, one can already see the direction of Leonid Mosendz's creative life. He pursued these paths tirelessly in his search for truth and beauty as a human being of high principles and as a highly talented writer of deep sensitivity.